

Knjiža 8.

Življenje in svet

7. številka

Ljubljana 15. avgusta 1930.

Leto 4.

E. Justin: »Studija za žanjico« (lesorez)

Potopljeni svet

Omajana stara dogma

Do novejšega časa se je domnevalo, da je tekla zibelka večine današnjih evropskih ljudstev v Aziji. Leta 1906. pa je začel prof. Arno Schmieder v svojih predavanjih trditi drugače. Za njih pradamovino je označil Evropo, domneva, ki je vzbudila viharno pozornost.

Prof. Schmieder je takole razpletel svojo misel: Pred nekoliko 10.000 leti je bilo dno Severnega morja še suha in naseljena zemlja daleč tja proti Oceanu. Ta zemlja se je po zadnji ledni dobi polagoma razvila v kulturen, ploden svet. Ostanke starih prebivalcev so se lahko ohranili na pobočjih današnje zapadne Škotske, kjer je topli Zalivski tok že toliko omiljeval ostro ledniško podnebje, da so tamkaj lahko prebivali ljudje. Še več! Podnebje je dopuščalo celo uspešen razvoj tega dela človeštva. Ljudstvo, živeče v teh krajih, je bilo ljudstvo Azov, o katerem pripoveduje stara islandska literatura zbrana v Eddi. V še bolj odljudnih krajih zapadne Norveške pa je preživelo ledno dobo še drugo človeško pleme, ki ga Edda imenuje velikane. Ti so se po umiku ledne dobe razširili po današnjem Jütlandu.

Južno lednega pasu, ki je segal tiste čase s severa globoko v severno nemško ravan, je prebivalo mongolsko pleme »prtljakavcev«, kakor jih imenuje Edda. V še bolj južnih pokrajinah, ki jim je ledna doba prizanesla in v današnji Franciji, so živeli Muspili med tem in že omenjenim ljudstvom Azov, bolj proti Atlantskemu oceanu pa Vani.

Ko je ledna doba bolj in bolj povenjavala, je postala pokrajina, ki je dandanašnji zalivajo valovi Severnega morja, plodna zemlja, za katero so se jela puliti vsa okolišna plemena. Najprvo so jo osvojili Azi, v ledni dobi utrjeno, mlado in duševno bolj razvito ljudstvo od velikancev, ki zaradi odljudnega podnebja niso enako naglo napredovali.

Od juga so začeli prodirati proti Norveški mongolski prtljakavci, kajti ledni oklep se je umikal bolj in bolj proti severu. Tako so prišli v predele današnje Frizije, kjer so se sem pa tja nomešali z Azi. Te mešanice imenuje Edda »ljudi«. Njih domovina je bilo dno

današnjega Severnega morja, imenovano Mittgard. Azi so se počasi povzpeli na visoko kulturno stopnjo. Častili so solnce, v katerem so spoznali vir vsega življenja. Njihova pisava »rune« so prvotni znaki poznejših feniciških in romanskih pismenk.

Ko so Azi v pohlepu po moči in bogastvu prehudo pritisnili na podložnike, so se podjarmljena plemena uprla in v boju so Muspili porazili Aze. Propad oblasti Azov so pospešile tudi elementarne katastrofe, ki so pretile deželi. Zaradi zvišanja temperature je namreč začelo morje čedalje bolj naraščati. Azi so zgradili na severnem robu kopne velikanski obrambni nasip, ki pa slednjič morja ni mogel več zadržati. Nastal je vesoljni potop: kulturno zemljo so zagrnili morski valovi. Samo na vzpetinah so se še ohranili ljudje. Ti so se v naslednjih stoletjih tako razmnožili, da zemlja ni mogla več preživljati vseh. Začeli so se izseljevati proti jugu in vzhodu. Na Jütlandu so bili pogoji za naseljevanje in nadaljnji razvoj človeštva posebno ugodni. Tukaj se je polagoma razvilo semitsko pleme, ki je pred 6000 leti nastopilo zmagoslavni pohod po svetu in ustanovilo velike semitske države starega sveta.

Tisočletja pozneje se je tudi preostalo nordijsko človeštvo tako razvilo in pomnožilo, da se je moralo izseljevati. Ti izseljenci, Indogermanci, kakor jih imenuje današnja znanost, so upropastili semitska kraljestva in se ustalili na njih ozemlju.

Zanimivo je, kako je prišel profesor Schmieder do teh izsledkov. Sam pripoveduje, da so ga že kot dečka bolj zanimale povesti starih narodov kot indijanske storije. Po končanih poklicnih študijah se mu je posrečilo na podlagi zbranega povestnega gradiva najti temelje indogermansko-semitske prazgodovine. Samo v kraju, kjer bi naj bila tekla zibelka človeštva, se njegovi izsledki sprva niso ujemali z naziranjem takratne znanosti, ki je iskala izvor človeštva na Armenski visoki planoti.

»Zopet in zopet sem čital v Eddi«, pripoveduje učenjak, »in mojo posebno pozornost je vzbudilo naslednje poglavje:

»Dolgo dobo pred ustvaritvijo zemlje je nastal Riflheim... Poprej pa je bil na jugu svetel, vroč svet, imenovan Muspel. Sever se je napolnil z grmadami ledu in snega in vladal je vihar in neurje... Reke, ki se imenujejo Elivagar, so se tako premaknile, da se je darežljiva tekočina, ki so jo valile, strdila kakor žindra v peči. Zdaj je bil tudi tam, od Riflheima prihajajoči led, ki se je ustavil in ni več prodiral naprej. Led, ki je prišel do darovitega toka, se je začel tamkaj spreminjati v srež, na drugi strani pa je zmrzovala tudi mokrota darovitega toka in tako se je odlagala ena plast sreža vrh druge vse do Ginnungagapa.«

Prof. Schmieder je takoj spoznal, da je v tem poglavju odkril dragocen dokument, nanašajoč se na ledno dobo naše zemlje. Treba je bilo samo še dognati, kaj pomeni »daroviti tok« (Elivagar), potem ne bi bilo težko najti na zemlji tistega mesta, kjer se je odigravala prazgodovina človeštva. Učenjak je slednjič spoznal, da »daroviti tok« ne more biti drugega ko topli Zalivski tok, čigar pomen za nordijske dežele je neizmeren. Zalivski tok je bil že takrat za gornje dežele vir življenja in blagoslova in beseda Elivagar pomeni: »valovi spasa«.

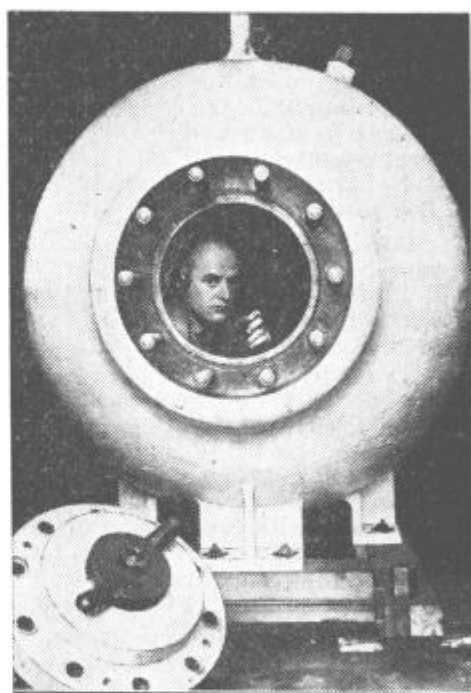
S tem je bil najden končni člen v verigi prazgodovinskih podatkov, ki so se ohranili v Eddi in prof. Schmieder jih je lahko spojil v smiselno celoto.

Značilno je, da so jeli ne vedoč za njegova dognanja, tudi drugi učenjaki postopoma zavračati prvotno naziranje in začeli iskati pradomovino človeštva vedno bolj in bolj v mejah severne Evrope. Ratzel je izrazil domnevo, da utegne biti pradomovina Indogermanov ob vznožju Altaiskega višavja, dočim jo je Hirt preložil že ob Baltiško morje. Pisatelj Merežkovskij pa je v svojem delu »Svarilo Atlantide« že skoro točno zadel mesto, ki se ujema s Schmiederjevimi dognanji.

V najnovejšem času posveča znanost vprašanju izvora indogermanske rase, v katero spadamo tudi Slovani, zelo veliko pažnjo. In čeprav uganka še ni rešena, se vendar na podlagi starih zgodovinskih podatkov in najdb čedalje bolj utrjuje prepričanje, da naše pradomovine ni iskati v Aziji, marveč v Evropi in sicer nekje v severnih pokrajinah. Ako je Severno morje pravo mesto — kakor trdi prof. Schmieder — pa še ni gotovo.

Nov potapljaški zvon za velike globine

Slika predstavlja Otisa Bartona v njegovem potapljaškem zvonu, s katerim se lahko spusti do 400 m globoko v morje. Potapljaški aparat obstoji v bistvu iz jeklenega valja, ki ima v ostenkih troje oken. Dve služita za razsvetljevanje, dočim se skozi tretje lahko opazuje podmorsko življenje ali pa delajo fotografski snetki. Zaradi tega to okno, ki ima približno 30 cm v premeru, ni zaprto s steklom kakor ostali dve, marveč z debelo kremenčevo ploščo. Kremenčevo steklo ima v

primeri z navadnim steklom prednost, da se vidi skozenj tudi pri veliki debelini prav tako jasno in razločno kakor skozi steklo, čigar debelina znaša samo nekaj milimetrov. Zaradi tega je mogoče fotografirati skozi to okno tudi najbolj komplicirane predmete, ne da bi jasnost slik količkaj trpela. Izumitelj upa, da se mu bo z novim potapljaškim zvonom posrečilo nabrati fotografskih snetkov iz življenja v velikih podmorskih globinah, kakršnih z dosedanjimi primitivnimi potapljaškimi aparati ni bilo mogoče doseči. (Glej: »430 m pod morsko gladino«, Žis, knjiga 8., str. 133.)

Ivan Podržaj

Bela vrana

Stražnik je privedel pred dežurnega uradnika drobnega, napol golega dečka, ki je tiščal pod pazduho hlebec belega kruha.

Deček se je ogledal po sobi in videl na klopi ob steni starega, sključenega moža, ki so mu rekli — Kajfež. Zbal se ga je kakor vedno, kadarkoli ga je srečal na cesti.

— Aha, zdaj pa teci, če moreš! je zarenčal starec.

— Tiho! se je oglasil izza mize dežurni uradnik, ki je listal med papirji v dolgi črni mapi.

— Vse življenje sem bil pošten, je brundal starec predse in škilil na dečka.

— Ali boste tiho! je zavpil uradnik.

Stražnik je stopil k starcu, ki je nadaljeval nekoliko tiše:

— Ne, kradel pa nisem nikoli. Tako mi Bog pomagaj!

— Odvedite ga, dokler ga ne pokličem! je ukazal uradnik stražniku.

— Lepa pravica, če mora čakati star človek in revež, je protestiral starec in šepal pred stražnikom skozi vrata.

— In ti? je vprašal uradnik z ostrim glasom dečka, ki je gledal za starcem. Občutek usmiljenja, kakršnega še ni čutil do tujega človeka, se je zbudil v mlademu srcu. Saj ni hudoben, samo revež je in povsod ga preganjajo — se je odprlo v drobni razkuštrani glavi. In kar nenadoma je obžaloval, da ga je dražil na cesti in tekel pred njim.

— Fant, ali si gluhi? je zavpil uradnik.

Deček se je stresel in hlebec kruha mu je padel na tla. Hitro ga je pobral, obrisal z ostanikom umazanega rokava in ga poljubil.

— Kako ti je ime? je vprašal uradnik.

— Jožek.

— Kako se pišeš?

— Čuden.

— Govori glasneje! Koliko si star?

— Enajst let.

— Enajst let? Kako veš to?

— Mama je rekla.

— Kako je ime materi?

— Ne vem.

— Ne veš? In očetu kako je ime?

— Ne vem.

— Kaj dela oče?

Deček je povesil glavo:

— Umrl je.

— Kdaj je umrl?

— Ne vem.

— Kako pa veš, da je umrl?

— Mama mi je povedala.

— Ali je že dolgo? Ali se ga spominjaš?

— Dolgo, zelo dolgo. Odkar ni več vojne.

Uradnik je za trenutek molčal in gledal dečku v oči.

— Ali smem zdaj domov? Mama me čaka, je rekel nedolžno deček.

— Mama bo že počakala. Kaj pa dela mama?

Dečku so se zasolzile oči:

— Mama ne more čakati — mama, mama leži in čaka —

Uradnik je vstal in stopil k dečku:

— Jožek, govoriš resnico?

Deček si je z dlanjo brisal solze:

— Resnico —

— Ali veš, kaj je resnica?

Deček je pomolčal, potem pa je rekel:

— Vem. Resnica je hčerka božja.

— Ali lahko poveš kako resnico?

— Mama je bolna — to je resnica.

Uradnik je postal spet uradnik:

— In ti ji delaš tako sramoto? Greš, pa ukradeš kruh! Ali ne veš, da se to ne sme? Kdor krađe, mora biti kaznovan!

Deček je molčal.

— Zakaj si ukradel kruh?

— Za mamo —

— Ali ti je ona naročila?

— Sam sem šel.

— Ali veš, da te moramo zapreti?

Deček je pogledal uradnika pred seboj, pokimal z glavo in bruhnil v jok.

— Kje si doma? ga je vprašal uradnik, ko se je deček izjokal.

— V Jami — (Opuščena gramozna jama za mestom, kjer so si reveži zbili iz trhlih desk razpadlih vojaških barak moderne Robinzoneve koč. Op. pis.)

— Ali znaš sam domov?

— Znam.

— Ali boš še kradel?

— Ne bom.

— Ali si lačen? Ali bi jedel ta kruh?

Deček je pogledal na kruh in odkimal.

— Zakaj ne?

— Ker je za mamo.

Uradnik je vzel dečku hlebec kruha in ga položil na mizo. Deček je žalostno gledal na mizo.

— Ukradenega kruha ne sme nihče jesti! Tudi mama ne! Ali si razumel? je rekel uradnik in segel v suknjič.

— Sem, je odgovoril deček žalostno.

— Ker si obljubil, da ne boš več kradel, te ne bomo zaprli, je rekel uradnik, vzeli iz listnice bankovec, ga dal dečku in nadaljeval:

— Tu imaš in kupi kruha za mamo in za sebe. Ali si razumel?

— Bom.

— Zdaj pa pojdi in pazi, da me ne vidiš nikoli več!

Dečku so se raztegnile ustnice. Hotel je nekaj reči, pa ni znal.

— Le pojdi in stori, kakor sem ti rekel, je držal uradnik dečka za roko in odprl vrata.

Na hodniku je stal Kajfež s stražnikom.

Deček ga je milo pogledal in rekel zaplljivo uradniku:

— Tudi za Kajfeža bom kupil kruha.

— Le pojdi domov in priden bodi! je rekel uradnik in gledal za dečkom, ki je tekkel po hodniku.

Porod brez bolečin

Velik uspeh zdravniške vede

V bolečinah boš rodila otroke!« Ta kletev se je držala Eve in njenih hčera vse do današnjih dni. Danes pa prihaja profesor lipške univerze dr. H. Sellheim, ki je znan po svojem uspelem načinu določanja spola otroka še v materinem telesu, pred javnost z sredstvom, ki omogoča porod brez bolečin.

Porodnicam daje profesor Sellheim okusen liker, ki vsebuje bolečine lajšujoče zdravilne snovi v taki množini, da nikakor ne more škodovati. Zdravilne snovi so izvlečki iz zobnika (*hyoscyamus niger*) in maka. Poskusi v bolnišnicah s tem likerjem za porod brez bolečin so se prav lepo obnesli: deluje močno bolečine lajšujoče, pri tem pa prav nič ne moti popadkov ter je brez kake škode za mater kakor tudi za otroka. Porodnice ne izgube zavesti kakor pri narkozi, umetnem uspavanju ali pri umetni dremavici Šele, ko je vse pri kraju, se spominjajo porodnice poroda kakor prijetnih sanj in se kar nič ne zavedajo, da bi bile vzele kako sredstvo proti bolečinam.

Vsi dosedanji načini poroda brez bolečin so se uporabljali le izjemoma, ker je bilo treba za to nadzorstva v bolnici in ker ni bila narkoza ali dremavica brez opasnosti ter je slabo vplivala na potek poroda. Ta nov način pa je brez vseh teh slabih strani ter ga profesor Sellheim priporoča za vse porode doma in v porodnišnicah.

Ta znameniti lipški ginekolog (zdravnik za ženske bolezni) poziva sedaj vse žene, da mu pomagajo upeljati ta bole-

čino lajšujoči liker obvezno v porodništvo. Prav jasno pobija razne pomisleke, ki že tako dolgo ovirajo upeljivo lajšanje bolečin pri porodih. Ko so uporabili pri angleški kraljici prvič narkozo pri porodu, so očitali mnogi zdravniku, da je prelomil božjo zapoved, ki govori o bolečinah pri porodu. Ko pa je vprašal profesor Sellheim pri odločilnih predstaviteljih vseh veroizpovedij, ni naletel nikjer na kakršnekoli pomisleke proti lajšanju porodnih bolečin.

Na drugi strani pa pogosto čujemo, da so baš porodne bolečine izvor globoke materine ljubezni do otroka in bi vedlo lajšanje porodnih bolečin k pešanju te ljubezni in k skrutitvi misterija materinstva. Vse to je sam predsodek! Tisočkratna izkušnja namreč uči, da mati otroka, ki ga je rodila brez bolečin, nič manj ne ljubi, saj je materina ljubezen vse globlje ukoreninjena kakor v porodnih bolečinah. Zadnji pomisleki proti osvoboditvi žene porodnih bolečin, češ, da so načini nerodni in zvezani z opasnostjo za mater in dete, odnadejo pri novem načinu profesorja Sellheima. Danes, ko tudi žena dela v raznih poklicih in mora pri tem skrbeti še za gospodinstvo, ima popolnoma utemeljeno pravico do tega, da jo v njenih natežnih urah ne prezre iz jalovih predsodkov najlepša umetnost zdravniške znanosti — lajšanje bolečin.

Stoletnica

julijske revolucije

Konec minulega meseca je obhajala Francija stoletnico obeh najpomembnejših političnih dogodkov iz časa Charlesa X., zadnjega bourbonskega kralja: osvojitve Alžira* in julijske revolucije. Tudi mi se moramo spomniti »trojice junaških dni«, kakor jih imenujejo Francozi. 27., 28. in 29. julij leta 1830 so odmevali tudi v slovanski zgodovini.

Charles X. je prinesel iz emigracije besno sovražstvo do revolucije in ustave. Slednjo je smatral za kršenje svojih »dednih pravic« in je govoril, da bo rajši drvar, nego »kralj-senca« po angleškem vzorcu. Zato je končal življenje zopet kot emigrant s pokojnino, ki mu jo je plačal angleški kralj.

Revolucijo so pričeli novinarji. Pariz se je od kraja malo zmenil za vladni »Moniteur«, ki je dne 26. julija nenadno objavil t. zv. »ordonance«: naredbe o razpustitvi parlamenta, ostri cenzuri in volilni reformi v prid plemenitih veleposesnikov. Ljudstvo nima navade na praznik čitati uradnih listov. Toda trije dnevniki: Temps, Globe in Nationale so takoj drugi dan objavili protest zoper prevrat in kršenje ustave. Na ulicah so se prikazali ljudje, ki so vzklicali razveljavljeni ustavi (charte). Ko je hotela policija zapečatiti stroje v tiskarni upornega »Tempsa«, ni hotel poklicani ključavničar s silo odpreti vrat: — »Nisem vlomilec!« Policija je poklicala jetniškega ključavničarja. Tri ure pozneje so bile tiskarne zapečatenе, in stotine brezposelnih stavcev so pomnožile število upornikov. Zvečer so že padli prvi streli, in je bila ubita neka ženska. Orjaški pekovski pomočnik jo je nosil po ulicah in ljudje so se odkrivali. Ob 6. zvečer so bile oropane trgovine z orožjem in je vojaštvo razmetalo prvo barikado. Soparna in vroča noč je minila popolnoma mirno.

Prihodnji dan (28. julija) se je uprl ves Pariz. Napol goli delavci in gizdalini v baržunastih frakih so pregradili z vozovi, zaboji in deskami vse ulice. Visoko-

šolci - tehnikci s klici: »Dol z Bourboni« so po trgih vlivali krogle iz svinčenih črk, ki so jih donášali stavci. Množica je povsod odstranila obsovražene bele bourbonske zastave in lilije ter razvila stare republikanske in Napoleonove trobojnice. Maršal Marmont (prvi guverner, ki je vladal Napoleonovi Iliriji iz ljubljanske škofijske palače) ni spal in

Maršal Marmont

je računal vso noč. Imel je samo 12.000 mož posadke, ki pa ni bila dovolj zanesljiva. Tudi moštvo, ki se je pod Napoleonom odlikovalo v bojih za Francijo, je sovražilo svoje emigrante-poveljnike, ki so prej služili sovražnikom domovine. Ob 6. zjutraj je dal Marmont povelje za boj. Njegovi polki so utonili v milijonskem Parizu. »Veličanstvo, to ni več upor, temveč revolucija« — je javil kralju v letovišče, pa ni dobil odgovora. Charles X. je po zajtrku mirno šel kvarnat v prepričanju, da se bo Pariz pomiril.

Medtem so se vliili v Parizu potoki krvi. Vsaka hiša je postala trdnjava.

* Glej: Dr. Vl. Travner: Stoletnica francoskega Alžira. 2ia, knjiga 7, st. 573., 601. in 630.

Zenske so iz oken metale vojakom na glavo steklo in kamenje ter strešno opeko. Več vojaških oddelkov je prestopilo k vstašem. Ob treh popoldne je uvidel Marmont, da ne pridejo pešci naprej v ozkih vijugastih ulicah. Sk-enil je, da bo »očistil« vsaj mestno središče in je poklical topove. Vstaši so obstali, ko so zažvižgale granate po mostu ob stolnici Notre Dame. 14-letni deček s trobojnico v roki je planil na most s krikom: »Naprej! Pokazal vam bom, kako je treba umirati. Zapomnite si moje ime: Arcole!« Prihodnji strel je raztrgal dečku prsa. Navdušena množica je planila nad topove. Danes nosi most dečkovo ime; bil je sin Napoleonovega podoficirja... Vstaši so imeli premalo orožja. Neki meščan je delavcu ponujal

500 frankov za puško, a ta ni maral kupčije. Ko se je zgrudil neki strugar s prebito ного na tla, so mu hoteli vzeti puško, a je ni dal: »Saj lahko streljam tudi sede!« Veseli snažilec čevljev je zlezel na prevrnjen omnibus in vpil: »Poceni, poceni! Snažim čevlje za dva

Ludvik Filip I., ki je po julijski revoluciji in po odstavitvi Charlesa X. zasedel (9. avg.) francoski prestol. Med februarsko revolucijo (1848) je pobegnil na Angleško, kjer je umrl kot grof Neuilly (26. avg. 1850)

Karikatura predstavlja odpoved Charlesa X. (2. avg. 1830) v Rambouilletu

naboja! Pariške šivilje so prepevale marseljezo in pod strelji obvezovale ranjence. Petnajstleten deček je strejal na vojake. Sledil mu je mlajši brat z naboji v predpasniku. Poleg obsovražene Bastije je uprl slični paglavec pištolo oficirju v čelo: »Kliči: Živela ustava!« — »Poberi se k vragu!« — je zasikal oficir in z razbito lobanjo je padel iz sedla... Zdravnik, ki je obvezoval nekemu starcu prestreljeno roko, ga je nenadno spoznal: pred leti mu je odrezal nogo na Wagramskem polju. Vsi Napoleonovi invalidi so planili na zaščito njegove zastave!

Množica je zavzela Tuillerije. Mož v krvavi suknji se je spustil na prestol, drugi se je zleknil po kraljevi postelji. Ob 11. ponoči je zbral Marmont zadnje ostanke vojske ob kraljevi palači, da jo brani do zadnjega. Izmučeni vojaki so komaj stali na nogah, ker ves dan niso dobili hrane. Imeli so 163 mrtvih in 578 ranjencev. Revolucionarji so izgubili

več: 788 mrtvih in 4.500 ranjenih, toda zdaj so že napadali.

Tretji dan jim je prinesel zmago. Tudi na kraljevi palači je zaplapolala robojnica. Charles X. je pobegnil na Angleško. Zvečer so se zopet odprle vse kavarne in ljudje so jedli sladoled kakor da se ni zgodilo nič.

Tako se je Francija vrnila k velikim izročilom l. 1789 in zopet nastopila prekinjen nacionalni razvoj. Julijska revolucija je odmevala tudi v Belgiji, Italiji in na Nemškem. Na Poljskem je izbruhnila istega leta krvavo udušena vojna za neodvisnost. Poljski prognan-

ci so prišli v stike z našimi preporditelji. Od naših lircev in do zastopnikov ruskega mladega pokolenja: Lermontova, Čičerina, Herzena, je gledalo slovanstvo pariško zmago kot zarjo novega svobodnega življenja. V Parizu je burno pozdravljala množica nekega Chopina, lastnika jahalnice, ki je na belcu v sivi vojaški suknji in s trioglatim klobukom korakoma jahal po ulicah. Vzklikala mu je: »Vive l'empereur!« Ta »julijska revolucija« je bila zadnja predhodnica matične revolucije leta 1848, ki je prinesla tudi avstrijskim narodom ustavo in parlament.

Raketni topovi

Najstrašnejše orožje bodoče vojne

Približno pred letom dni je ameriško ministrstvo za vojno in mornarico naročilo slavnemu graditelju raket, prof. Goddardu, naj prouči možnost gradnje težkih dalekostrelnih topov na raketnem principu. O teh poskusih in pripravah se potem ni čulo ničesar več. Tedaj pa je neki dobro poučen londonski časopis objavil vest o poskusih, ki morejo postaviti na glavo vso dosedanjo vojno tehniko.

Časopis namreč poroča, da v Franciji ta čas že preizkušajo neko vrsto raketnih topov, ki se bodo, kakor vse kaže, razvili v najučinkovitejše in najstrašnejše orožje bodoče vojne. Novi topovi so zasnovani na izkušnji, da mora top pognati izstrelek kolikor mogoče visoko, ker je v višinskih plasteh zračni upor mnogo manjši in izstrelek zaradi tega lahko premeri mnogo daljšo pot, kakor če leti bolj pri tleh. Višina, do katere se more vzpeti projektil, pa je odvisna od brzine, s katero zapusti topovo cev, tedaj od jakosti eksplozije, ki ga požene iz topa. Pri najmodernejših dalekostrelnih topovih, ki so bili doslej zgrajeni, to je pri onih, s katerimi so Nemci med vojno izdaljave 200 kilometrov obstreljevali Pariz, je znašala začetna hitrost izstrelkov poldrugi kilometer na sekundo. Ti nemški topovi so veljali doslej za višek orožarske industrije, zakaj nobeni drugi doslej niso nesli dlje ko 100 kilometrov.

Omenjeni francoski poskusi streme za tem, da se v modernem strelnem orož-

ju uporabi za projektele princip rakete. Rakete nosijo — kakor znano — eksplozivno snov, ki jih žene, s seboj, tedaj ne kakor navadni izstrelki, ki jim strelivo podeli samo začasni pospešek. Strelivo, spravljeno v raketi, zgoreva počasi in na ta način delj časa pospešuje njeno hitrost. Zaradi tega je mogoče brzino raketnega izstrelka neizmerno postopnjevati in doseči na ta način velikanske višine in oddaljenosti. Pri vsem tem pa se da pot raketnega izstrelka prav tako natanko izračunati, kakor pot navadne granate ali šrapnela.

Preden bodo postali raketni topovi res nepremagljivo orožje bodoče vojne, bo treba seve premagati še marsikako tehniško oviro. Londonski časopis sicer poroča, da je nekemu francoskemu topniškemu oficirju uspelo premostiti vse začetne zapreke in da njegov osnutek raketnega topa že popolnoma ustreza vsem nadam, ki so jih stavili v novo orožje. Raketni izstrelki se bodo lahko polnili z eksplozivnimi snovmi, tako da se bo projektil pri udarcu na zemljo razletel kakor granata, ali pa s strupeni plini, ki obetajo še večjo učinkovitost. Z raketnimi topovi se bodo lahko streljale granate ali pa bombe strupenega plina na daljavo 300 do 500 kilometrov. Ker bo teža vsakega raketnega izstrelka nekaj tisoč kilogramov, si lahko mislimo, kako strašno bo njih razdiralno delo.

I. Kaiser

Naše rudno bogastvo in rudniška industrija

Drvi početki rudarstva segajo v prazgodovinsko dobo. Egipčani so se že 3000 let pred Kr. bavili v zgornjem Egiptu in na Sinajskem polotoku s kopanjem rude. Asirci so 2000 let pred Kr. eksploatirali bogate bakrene sklade v Armeniji.

Najbrž pa so bili Feničani tisti, ki so dvignili rudarstvo in ga spopolnili, in od njih se je razširilo po Grčiji, Italiji, Španiji in Portugalski. Feničan Cadmos je izkoriščal v Pangäosu v Trakiji zlate in srebrne rudnike. Veljava Aten je bila v pretežni meri v velikih dohodkih, ki so jih donášali rudniki srebra, svinca in bakra v Lavrijskem pogorju.

V rimskih časih so postali rudniki premaganih držav last države, ki jih je dajala potem v najem. V rudnikih v bližini Nove Kartagine v Španiji je bilo zaposlenih takrat baje 40.000 delavcev.

Za časa preseljevanja narodov so bili rudniki v vseh krajih, ki jih je prizadelo preseljevanje, skoraj popolnoma uničeni.

Na območju naše kraljevine je bilo razvito rudarstvo tudi že v pradavnih časih. Tako je bila n. pr. Srbija v srednjem veku poznana po svojem rudnem bogastvu po vsem tedanjem kulturnem svetu. Kopali so tam zlato, srebro, baker in svinec. Turško gospodarstvo pa je rudarstvo popolnoma uničilo.

Naša država je bogata na raznovrstnih rudah in rudarska industrija more postati z razvojem topilniške industrije je važen gospodarski činitelj.

A žal, narod premalo pozna bogastvo, s katerim je priroda oblagodari la njegovo domovino! Zato naj bo ta opis našega rudnega bogastva in naše rudarske industrije namenjen spoznavanju zakladov, ki leže v naši zemlji.*

* Glej tudi članke z vidika gospodarske geografije: Dr. Jože Rus: Dragocene rude. Industriji in kmetiistvu koristne rude in Goriva, Zis, knjiga 7., str. 230, 272 in 286. Ured.

Premog

Premog ločimo v črni, rjavi premog in lignit. Naša država je bogata na premogovnih skladih in ležišča so v vseh njenih pokrajinah.

Premogovni skladi se cenijo v Bosni in Hercegovini na 3320 milijonov ton, v Srbiji na 450 milijonov ton, v Sloveniji na 394 milijonov ton, na Hrvatskem in v Slavoniji na 154 milijonov ton in v Dalmaciji na 13 milijonov ton, skupaj torej v vsej državi na 4381 milijonov ton.

Ležišča črnega premoga so predvsem v Srbiji, kjer se dobiva do 97 % vsega izkopanega črnega premoga. Bosna in Hercegovina dajeta 2 % in Slovenija 1 % celokupne proizvodnje črnega premoga.

Največji rudnik črnega premoga je rudnik »Dobra sreča« v Srbiji. Obratovati je pričel l. 1886. Njegov prvi lastnik je bil Stevan Sibinović, ki je iršel v Knjaževcu ključavničarsko in kovaško delavnico. V družbi z 9 tovariši in s kapitalom 10 dukatov je pričel preiskovati teren in naletel na velike sklade črnega premoga. Toda tovariši so ga prav kmalu zapustili, ker ni bilo izgledov za plodonosno izkoriščanje bogatih premogovnih polj. Sam je preiskoval dalje in l. 1885. je dobil dovoljenje za izkoriščanje desetih premogovnih polj. Proizvodnja je bila le majhna, prav tako pa tudi povpraševanje po premogu, tako da je bilo delo v rudniku kmalu predrago. Sibinović je prevažal premog z vozovi v Niš in od tam po železnici. Zaradi visokih režijskih stroškov je bila cena 18 Din za tono, prav toliko pa je stal tudi prevoz.

Pomembnejši premogovniki v Srbiji so poleg »Dobre sreče« še v Rtanju in Tresibabi pri Knjaževcu.

V Bosni in Hercegovini se je pričelo s kopanjem črnega premoga šele leta 1921., ko je znašala proizvodnja 2683 ton. Naslednje leto se je dvignila na 5847 ton in je nato padla na 1800 ton.

V Sloveniji se je pričelo s pridobivanjem črnega premoga l. 1924. z letno

proizvodnjo 842 ton, ki se je naslednje leto dvignila na 1264 ton.

Kalorična vrednost našega črnega premoga znaša 6500 do 7500 kalorij. Rudniki v Srbiji Rtanj, Vrška Čuka in Dobra sreča imajo kalorično vrednost 6517 do 7497 kalorij. V južni Srbiji je na več krajih dober star črni premog s kalorično vrednostjo 6200 do 6800 kalorij tako pri Gornji Pčinji, md Raško in Novim Pazarjem, južno od Valandova itd.

Dnevni kop Javornik pri Ljubiji

Največji premogovniki rjavega premoga so v Sloveniji in sicer premogovniki Trboveljske premogokopne družbe, ki je bila ustanovljena l. 1873. Prva posest družbe so bili prej državni rudniki »Vode« in »Pankracij«, tako zvaní Mauzerjevi rudniki v Trbovljah. L. 1880. je prevzela družba rudnik v Zagorju in Hrastniku, l. 1884. v Libojah pri Celju in l. 1885. še rudnik v Kočevju. L. 1889. je prešel v roke družbe tudi rudnik Brezno in Hu-

da jama pri Laškem in končno je leta 1904. kupna še rudnike v Rajhenburgu.

Rjavi premog dobimo tudi v drugih pokrajinah, tako v Srbiji ob Drinu, Savi, Dunavu, Moravi in Timoku, v Bosni in Hercegovini, Zenica, Kakanj, Breze in Kreka ter v Dalmaciji.

Kakor smo že omenili, je na rjavem premogu najbogatejša Slovenija, ki proizvaja 54 % celokupne proizvodnje rjavega premoga. Sledi ji Bosna in Hercegovina s 24 %, Srbija z 12 %, Hrvatska in Slavonija s 6 % in Dalmacija s 4 %.

Kalorična vrednost našega rjavega premoga je različna in znaša v Srbiji od 4000 do 5300 kalorij, v Bosni in Hercegovini 4000 do 5200, na Hrvatskem in v Slavoniji 3900 do 5600, v Sloveniji 3500 do 4950 in v Dalmaciji 4200 do 5700 kalorij.

Proizvodnja rjavega premoga v Sloveniji je znašala 1919 — 1.028.216 ton in se je dvignila v letu 1929 na preko 3 milijone ton. Proizvodnja je narasla torej povprečno za 2 milijona ton. Bosna proizvaja letno čez pol milijona ton, Srbija okrog 400.000 ton, Hrvatska ca 200.000 ton in Dalmacija preko 100.000 ton.

Lignita producira največ Bosna (rudnik Kreka, Bukinje) in sicer okrog pol milijona ton in ji sledi Hrvatska, Srbija, Slovenija in na zadnjem mestu Dalmacija s povprečno letno proizvodnjo 5000 ton. Najvažnejši rudnik lignita v Srbiji je v Kostolacu, v Sloveniji na Velenju.

Celokupna proizvodnja vseh treh vrst premoga je v povojnih letih znašala:

Leta	Celokupna produkcija ton	Produkcija črnega premoga ton	Produkcija rjavega premoga ton	Produkcija lignita ton
1919	2.239.505	20.674	1.681.729	537.102
1920	2.887.599	65.885	2.077.034	744.680
1921	3.031.380	77.599	2.281.764	672.017
1922	3.729.391	101.861	2.616.379	1.011.151
1923	4.100.704	156.267	2.972.264	992.173
1924	4.185.241	131.634	3.121.087	932.520
1925	4.154.033	180.263	2.998.953	974.717
1926	4.140.752	190.814	3.013.392	936.546
1927	4.746.936	262.141	3.484.975	970.820
1928	5.151.880	457.472	3.666.030	1.028.378
1929	5.891.681	442.114	4.396.032	1.053.535

Proizvodnja premoga je že v prvih povojnih letih nadkrilila predvojno proizvodnjo, ki je znašala leta 1913 — na sedanjem jugoslovenskem ozemlju 3.095.065 ton.

Naš premog izvira iz vseh geoloških dob, vendar pa je večina premogovnih skladov iz mlajše formacije, nezrel, in je zaradi tega tudi manjše kalorične vrednosti.

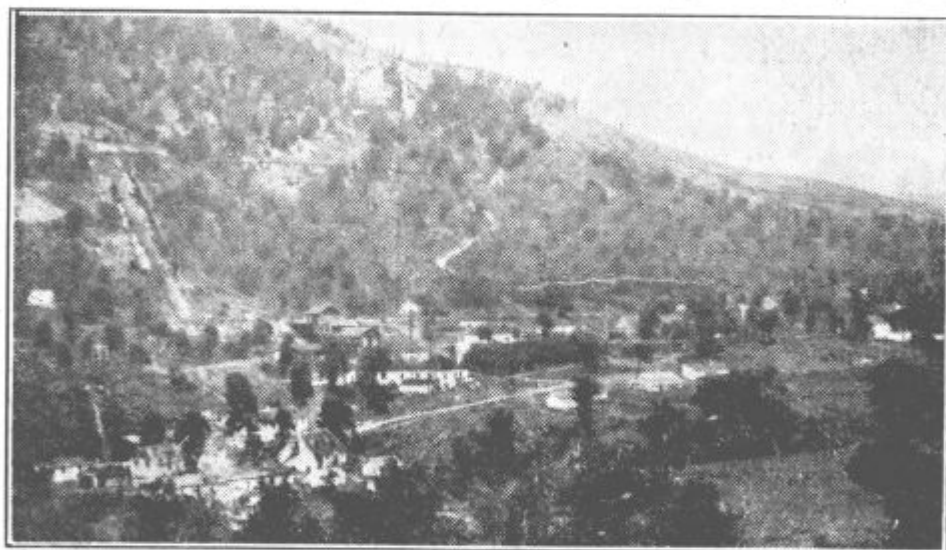
Proizvodnja premoga zadošča domačim potrebam, pa ga nam preostaja tudi za izvoz. Izvažamo ga v Avstrijo, na Madžarsko in v Italijo in sicer letno čez 100.000 ton.

Nasprotno pa moramo uvažati premog boljših vrst, kakor n. pr. antracit, katerega smo uvozili n. pr. leta 1926. — 32.153 ton, 1927 — 58.167 ton in sicer največ iz Anglije in Romunije, Nemčije in male količine iz Italije. Letno uvozimo čez 300.000 ton premoga. V prejšnjih letih smo ga uvažali tudi na račun reparacij iz Madžarske in Bolgarije.

Železna ruda

Med evropskimi državami, bogatimi na železni rudi zavzema Jugoslavija

zato eksploatacija lažja. Rudnik Ljubija je oddaljen 10 km od mesta Prijedor, Za časa okupacije Bosne in Hercegovine po Avstriji je pričela ta prelepo razcvitajoča se rudarska industrija propadati. Pozneje je avstrijska vlada odkrila številna nova ležišča rude preko 60 m debeline. Šele 1916 je nato avstrijska vojna oblast pričela izkoriščati ljubijski rudnik. Zgradila je železniško progo na Baltine Bare in Prijedor ter opremila rudnik z modernimi instalacijami tako, da je znašala dnevna proizvodnja že l. 1919 1600 ton železne rude. Instalacije, ki jih je izvedla avstrijska vlada, so stale 32 milijonov avstrijskih kron, danes pa se cenijo z železniško progo okrog pol milijarde dinarjev. Iz Ljubije se izvozi

Premogovnik Rtanj

tretje mesto in sicer takoj za Poljsko in Češkoslovaško. Po nekaterih cenitvah stoji naša država med državami, ki proizvajajo železno rudo, na 12. mestu.

Najboljša in največja ležišča železne rude so v Bosni, zlasti v Varešu in Ljubiji. V teh krajih znaša čistoča rude 49 do 67 % in vsebuje tudi 2 do 4 % mangana. Skladi neizkopane železne rude v tem predelu se cenijo na več nego 300 milijonov ton.

Železni rudnik v Ljubiji je eden izmed največjih in po kvaliteti rude izmed najboljših, nele v Evropi, marveč na vsem svetu. Največja prednost rudnika je, da je ruda na površju in je

letno preko 3 milijone mtc rude in rudnik zaposluje okrog 900 delavcev.

Eksploatacija rudnikov v Varešu in Ljubiji datira še iz rimskih časov.

Proizvodnja železne rude po vojni iz leta v leto narašča in je znašala:

1919	338 ton	1924	330.037 ton
1920	18.986 "	1925	139.137 "
1921	15.796 "	1926	366.624 "
1922	61.352 "	1927	339.099 "
1923	244.487 "	1928	439.810 "

v vrednosti 47,196.596 Din.

Iz tega pregleda sledi, da se je pričela intenzivnejša proizvodnja železne rude šele l. 1923.

Razen v Bosni so ležišča železne rude tudi na Hrvaškem, pri Petrovi in

Trgovski gori in v Topuskem. Čistoča te rude dosega v posameznih predelih celo 69 %; množina še ne izkopane rude pa se ceni na 2.400.000 ton.

V Srbiji najdemo ležišča železne rude v bazenu Morave, v bližini Dunava, v Majdanpeku in v južni Srbiji, kjer pa še niso preiskana.

Domača potreba na železni rudi še ceni na 25.000 ton. Vsa ostala izkopa na železna ruda pa se izvaža v toplini: ce na Češkoslovaško, Madžarsko, v Romunijo in nekaj v Italijo. V državo pa se vrača ta izvožena ruda v obliki železa in železnega materiala, kar bi pa mogli pri nas z lahkoto proizvajati.

(Dalje)

Proč z naočniki?

Nemčiji in sosednih državah nastajajo zadnje čase nekakšne »očesne šole«, ki pod geslom »Proč z naočniki!« razvijajo zelo živahno propagando za zdravilno metodo ameriškega očesnega zdravnika Batesa. Te šole vodijo večinoma sami mazači, ljudje, ki nikoli niso bili deležni pravilne zdravniške izobrazbe in ki z ničemer ne morejo dokazati svojega znanja. Že to bi moralo pametne ljudi opozoriti, da je treba biti napram tem šolam previden, toda stara izkušnja je, da se v obečanju čudovitih ozdravljenj ljudska nezaupljivost kaj rada omehča. Apostoli in apostolice dr. Batesa pa ne obljubujejo nič več in nič manj, nego popolno ozdravljenje slabovidnosti in slepote z zavrženjem naočnikov in vzgojo pravilnega gledanja.

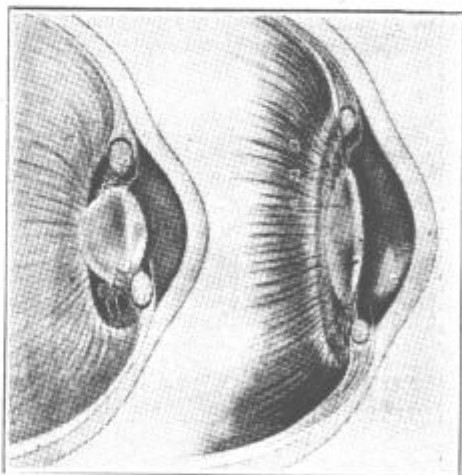
Očesni zdravnik dr. Bates bi bil od vseh zdravnikov sveta priznani in zavidani ženi, ako bi bil vsaj del njegovih trditvev resničen in pravičen. Sicer pa jedro njegove zdravilne metode niti ni njegova samonikla misel, marveč pomeni samo napačno posplošenje duhovite Schönove hipoteze, ki je pred nekaj desetletji precej vplivala na očesno zdravilstvo, a so jo pozneje po vestni proučitvi odklonili.

Obsežne znanstvene in statistične studije so vprašanje pomena naočnikov za zdravljenje oči in vida sedaj že precej razbistrile in ponazorile, tako da tudi laik lahko sam presoja, koliko koristijo in koliko ne, ter pretehta, kaj lahko drži na nove očesne šole in njih parolo »Proč z naočniki!« (Glej članek »Konec naočnikov?« Žis, knjiga 7, str. 216).

Očesne napake, ki jih kani dr. Bates odpraviti z vzgojo, so napake loma svetlobe v očesu: kratkovidnost in dalekovidnost.

Normalno oko je kakor ostro naravnano fotografski aparat. Roženica, leča

in očesna steklovina predstavlja objektiv, ki izbira in usmerja svetlobne žarke ter jih meče na svetločutno mrežnico v ozadju očesnega jabolka, kjer nastajajo slike. V miru je oko uravnano na »neskončno«, kakor pravi fotograf; samo slike oddaljenih predmetov se ostro — v obliki točke — upodabljajo na mrežnici. Kakor hitro pa je predmet bližje očesu, se mora njega objektiv spre-

Akomodacijski aparat človeškega očesa: a) uravnavanje leče za gledanje na daleč, b) pri gledanju od blizu

meniti, prilagoditi se mora tako, da se žarki, ki v tem primeru niso vzporedni kakor poprej, sečejo točno na mrežnici. To uravnavanje očesa se imenuje akomodacija in obstoji v tem, da se leča po potrebi odebeli ali splošči. To naredi kolobar mišic, v katerem je obešena leča, mišice pa avtomatično uravnava živčni sistem. Pod vplivom bolezni in strupov pa se ves mehanizem lahko pokvari. Na starost prožnost leče popusti, zaradi česar akomodacija očesa

med 40 in 60 letom čedalje bolj peša in v tej dobi morajo po navadi tudi normalni ljudje pri gledanju od blizu nositi naočnike.

Kratkovidnost in dalekovidnost sta napaki v obliki očesa, kar prav tako moti ostrost slike, kakor napačna nastava fotografičnega aparata.

Pri dalekovidnosti je oko preveč sploščeno, optična os je prekratka, tako da se žarki sečejo šele za mrežnico namesto na njej. Pri mladih ljudeh akomodacija še lahko popravi to napako. Toda notranja očesna mišica mora biti pri tem trajno napeta, bodisi pri gledanju na daleč, še bolj pa pri gledanju od blizu. To je seveda zelo utrudljivo in posledice so glavobol in migotanje pred očmi nevšečnosti, ki brž izginejo, čim se oko opremi s primerno zbiralno lečo v obliki naočnikov, ki razbremene mišice pri gledanju od blizu.

Pri dalekovidnosti pa je oblika očesa po navadi preveč vretenasta. Paralelni žarki oddaljenih predmetov se sečejo pred mrežnico in posledica je tokrat nejasna slika oddaljenih predmetov. Tudi akomodacijski aparat, ki je pri kratkovidnem očesu anatomskega mnogo slabše razvit, nič ne pomaga, ker lahko lomnost očesne leče samo poveča, ne more je pa zmanjšati. Zaradi tega lahko vidi kratkovidno oko oddaljene predmete ostro samo skozi primerno razpršno lečo, ki vrže sliko točno na mrežnico.

Kratkovidnost in dalekovidnost sta tedaj napaki anatomske gradnje očesa. In čeprav se te nepravilnosti po navadi pokažejo šele čez leta, so zdravniki že precej edini v domnevi, da je vsaj nagnenje k temu dedno in, da se oko ne pokvari šele zaradi naprezanja pozneje v življenju, kakor se je včasih trdilo. Za bodočo usodo kratkovidnih oči so važni strogo pravilni naočniki, ki zadržujejo napredovanje kratkovidnosti. Zavračanje naočnikov ali pa nošnja premošnih stekel se rado maščuje z nevarnostjo in splošno oslabeledostjo vida.

Popolnoma napačna je misel, da je mogoče vretenasto obliko očesa popraviti ali celo odpraviti z gledalnimi vajami, kakor trdijo privrženci Batesove šole, zakaj vnanje očesne mišice na obliko očesnega jabolka in na lomne prilike svetlobe nimajo prav nobenega vpliva. Ako se naočniki opuste, se te mišice prav nič ne razbremene, da bi očesno jabolko uplahnilo v pravo obliko.

Vsakemu očesnemu zdravniku je znano, da se zlasti pri šolo obiskujočih in nervoznih otrocih kaj rada pojavi zaradi krča v akomodaciji navidezna kratkovidnost, ki je ni mogoče popraviti z naočniki, marveč se ozdravi samo z atropinom. Krč lahko sprožijo in odstranijo tudi duševni vplivi in samo v tem primeru pravilna šola gledanja res lahko nekaj koristi, a ne v smislu, ki ga zagovarja Bates.

Vzrok kratko in dalekovidnosti nikakor ni naša »strašna« kultura, marveč so očesne napake prav tako pogoste tudi med drugimi prirodnimi ljudstvi. Zunanaj na poljih in v gozdovih se najdejo prav tako kratkovidni ljudje, kakor po mestih, čeprav poznajo naočnike samo po imenu in živ dan ne delajo drugega ko to, kar zahteva Batesov sistem za šolanje vida. In kakšni so uspehi Batesovih apostolov?

Pri nekaterih mladoletnikih, ki so jim popravili vid, je šlo prej ko ne za omenjeno navidezno kratkovidnost po nervoznosti. Nesporno pa doslej še ni bil dokazan noben primer, da bi se bila kakemu pacientu v telu šolah napaka tako zmanjšala, da bi jo bilo mogoče objektivno izmeriti. Da človek po nekaj tednih bivanja v zavodu bolje vidi ko prej, je samo po sebi umetno, saj se med tem okrepi in popravi ves organizem in tudi čutila pridobije na moči in ostrosti.

Zatrdira, ki jih privrženci Batesa lahkoverno pribijajo v svojih propagandnih spisih »Proč z naočniki!« so sicer zelo podkupljiva, toda pod stvarno kritiko splahnejo v nič in škoda je le, da marsikoga slepe dotlej, ko je za učinkovito odpomoč proti slabovidnosti že prepozno.

Po razpravi dr. E. Metzgerja v »Umschau«.

VELIKA UMRJLJIVOST MED KIRURGI

Na zadnjem kongresu nemških kirurgov je zdravnik Rehm statistično dokazal nenavadno veliko umrljivost med pripadniki tega poklica, ki jo je v prvi vrsti pripisovati velikim duševnim in telesnim naporom, kakršne zahteva njihova praksa. Iz statistike za dobo od 1914 do 1930 je razvidno, da je umrljivost med kirurgi od 30. do 50. ter od 70. do 100. leta starosti normalna, to se pravi, da se točno ujema s povprečno umrljivostjo drugih ljudi. Nasprotno pa se umrljivost med kirurgi strašno poveča v starosti med 50. in 60. letom, ko je skoro štirikrat večja od normalne, odnosno od umrljivosti v prejšnjih desetletjih.

Bolivija

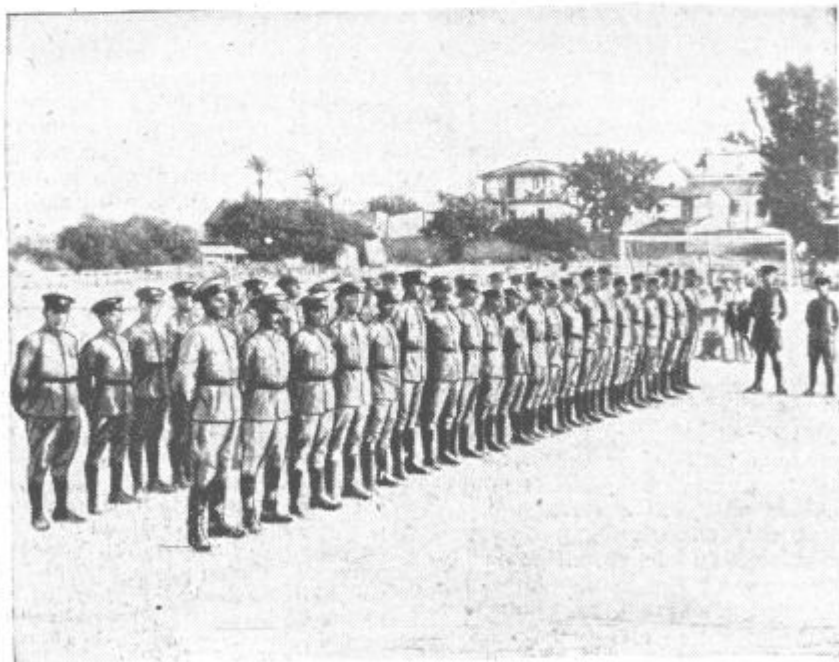
V srcu Južne Amerike leži obdana od drugih držav republika Bolivija, ki je širšemu svetu znana le po nedavnem sporu s svojo sosedo paragvajsko republiko zavoljo visoke pustinske planote Chaco in po vedno se ponavljajočem nesoglasju

s svojo drugo sosedo, republiko Chile, zavoljo pokrajine Tacna-Arica, ki brani Boliviji pristop k obali Tihega oceana. Politične razmere v severnem delu Južne Amerike se v sto letih niso mogle toliko ustaliti, da bi bilo mogoče popolnoma mirno življenje in da bi ne bilo prečestih nesoglasij glede meja ene ali druge izmed teh ibero-romanskih re-

publik. Zarodek tem sporom je dalo gibanje, tekem katerega so se osvobodile te države izpod oblasti kraljevine Španije, ki je osvojila te kraje, jih naselila ter vladala nad njimi, dokler niso stresle s svojih pleč nadležnega varuštva.

Današnja Bolivija meji na severu in zahodu na Brazilijo, na zahodu ima skupne meje s Perujem in Chilejem, na jugu pa z Argentino in Paragvajem. Spadala je pred prihodom Špancev k velikemu kraljestvu Inkov iz Cuzca, dokler nista v začetku 16. stoletja roparska osvojevalca Pizarro in Almagro popolnoma razrušila te indijanske kraljevine, pobila v okrutnih bojih množice prebivalcev ter podredila ves severni in zapadni del Južne Amerike španskemu podkralju v Novi Granadi. Skoro polnih tri sto let je bilo to ozemlje del španske kolonialne oblasti, ki je naseljevala v deželo svoje ljudstvo, pokristjanila domačine ter jih docela zaslužnila. Naseljevanje je šlo od severa in od zahoda v notranjost španske Amerike, zato je bila Bolivija razmeroma skoro nedotaknjena, kajti globlje preko And so prodrle samo neznatnejše sile španskega življa, ki pa

Bolivijsko vojaštvo

so vendar vtisnile pokrajini svoje obeležje.

Španska podkraljevska oblast se je začela občutno majati v začetku 19. sto-

v odporu proti Špancem in v hudih bojih izvojeval neodvisnost vsem štirim državam severnega dela Južne Amerike. Postal je predsednik Peruja in Kolumbije,

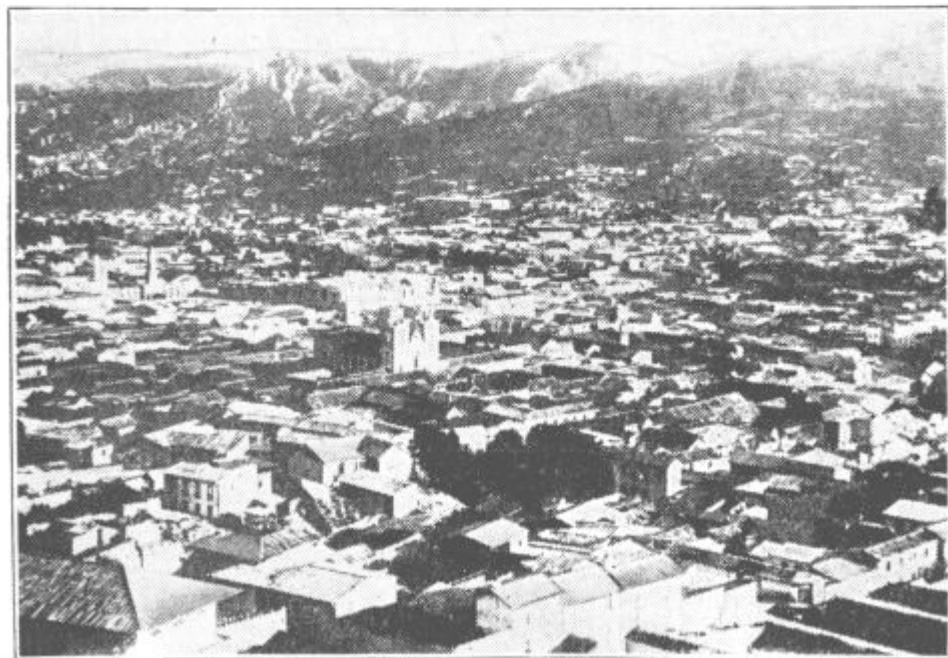
Bivši predsednik Siles

General Kundt

letja, ko se je proti nji vzdignil Simon Bolivar in vodil vse vstaje za osamosvojitve novih dežel izpod evropskega jarma. Bolivar, po katerem je tudi Bolivija dobila svoje ime, je pobunil Peru, Venezuelo, Kolumbijo in Ecuador, jih združil

v koje ozemlje sta tedaj spadali še Venezuela in Ecuador. V dolgotrajni vojni razbrzdano ljudstvo pa se ni moglo in hotelo naučiti in privaditi redu, ki si ga je prizadeval uvesti osvoboditelj Bolivar. Moral je l. 1829. odstopiti kot pred-

La Paz, glavno mesto Bolivije

sednik Bolivije, ker so ga dolžili, da stremlje po kraljevski kroni in leto nato je po dovršenem osvobodilnem delu umrl v pregnanstvu in v uboštju. Kasnejša pokolenja so zopet oživila njegov spomin in Bolivar je postal narodni junak tembolj, ker so njegovi junaški eri sledila leta brezupnega poboja in domačih vojn. Predvsem pa ga časti Bolivija kot svojega osvoboditelja in ustanovitelja.

Bolivarjeva tvorba, republika Bolivija, je ogromna država, obsegajoča 1.333.000 štirijaških km, toda na tem ozemlju bivajo vsega skupaj ne polni 3 milijoni ljudi. Devet desetlin prebivalstva tvorijo pravi Indijanci in mešanci, le ena desetina je belcev, novejših priseljencev in potomcev starih zavojevateljev. Španski jezik in španska kultura prevladujeta popolnoma, le v nekaterih pragozdovih na vzhodu in jugu je še nekoliko maloštevilnih indijanskih rodov, ki so se umaknili pred belim plemenom globoko v nepristopne kraje. Belci prebivajo v glavnem po mestih in po industrijskih krajih, ostala zemlja pa je naseljena z Indijanci in mešanci.

Bolivija je po svojem zemljepisnem značaju zelo raznolika. Zapadni del leži v najvišjem delu Kordiljer, odtod pa se dežela znižuje postopoma, dokler ne preide v pravo nizino. Vrhunci gora so ognjeniki Licancaur, Guallatiri, Sajama in drugi, ki se dvigajo v nebotične višine 5200—6400 m, razen teh pa so še gorski orjaki Illimani Cacaaca iste visočine. Na jugu teh se razprostira v višini 4000 m gorska planota, polna slanih močvirij, nerodovitna in slabo naseljena. Proti zapadu teko iz Kraljevskih Kordiljer reke Rio Beni, Madeira, Madre di dios, Guapore in druge ter tvorijo porečje največjega veletoka sveta Amazonke. Vzhodni del države proti Braziliji je poln močvirij in pragozdov ter je zavoljo svojega vlažnega in vročega podnebja neprimeren za poljedelstvo, tudi visoka pustinja Chaco, ki je zavoljo svojega rudninskega bogastva jabolko spora s sosednjim Paragvajem, je neprimerna za poljedelstvo. Zelo rodovitne pa so višje ležeče doline, kjer izvrstno uspeva pšenica, koruza in žito vseh vrst, v srednjih legah pa je zemlja zelo primerna za pridelovanje kava, kave in tobaka.

V višini 3834 m leži velikansko jezero Titikaka, ki spada deloma pod peruvasko oblast. Zapadno obroblija to jezero srednji greben Kraljevskih Kordiljer s svojimi gorskimi velikani in ob vznožju

teh leži glavno mesto Bolivije La Paz, lepo moderno mesto s 120.000 prebivalci, ustanovljeno l. 1548. na mestu prejšnje inkovske prestolnice. Nadmorske višine ima La Paz 3693 m, je tedaj dobrih 800 m višje nego naš Triglav, kajti v Kordiljerah se giblje meja večnega snega šele med 4600 in 5200. Gorski prelazi pa so do malega vsi v višinah 4400 m. La Paz ima razen prekrasne lege tudi suho, toda zelo zdravo podnebje. Druga večja in važnejša mesta so v Boliviji še Sucre, Potosi, Trinidad, Santa Cruz, Oruro in Cochabamba. V teh mestih živi tudi kakih 800 naših rojakov-Dalmatincev, ki so zaposleni deloma v bolivijskih rudokopih, deloma pa so se lotili trgovine ter si v kratkem času osvojili vodilno mesto v tamošnjem gospodarstvu. Iz La Paza vodijo železniške zveze na zapad v Peru in Chile ter na jug v Argentino, železniška zveza za vzhod proti Braziliji pa se šele mukoma gradi skozi tropične močvare in prašume.

Bolivija je država nečuvnega bogastva in neizmernih razvojnih možnosti. Razen poljedelstva in živinoreje, ki se da s pridom gojiti v pripravnih dolinah in višje ležečih planotah, je zemeljska notranjost polna rudninskega bogastva. Nebroj rudnikov obratuje in po različnih krajih dežele se pridobiva zlato, srebro, živo srebro, svinec, sol, kositer in zlasti baker. Razvoj gospodarstva ovira predvsem velika oddaljenost države od morja, goratost zemlje ter okoliščina, da je Bolivija poleg Paragvaja edina celinska država Južne Amerike. V vojni proti Chileju je l. 1879. izgubila obalo Atacapama z zaledjem mest Tacna in Arica, tako da gre njen izvoz proti obali preko chilenskega ozemlja.

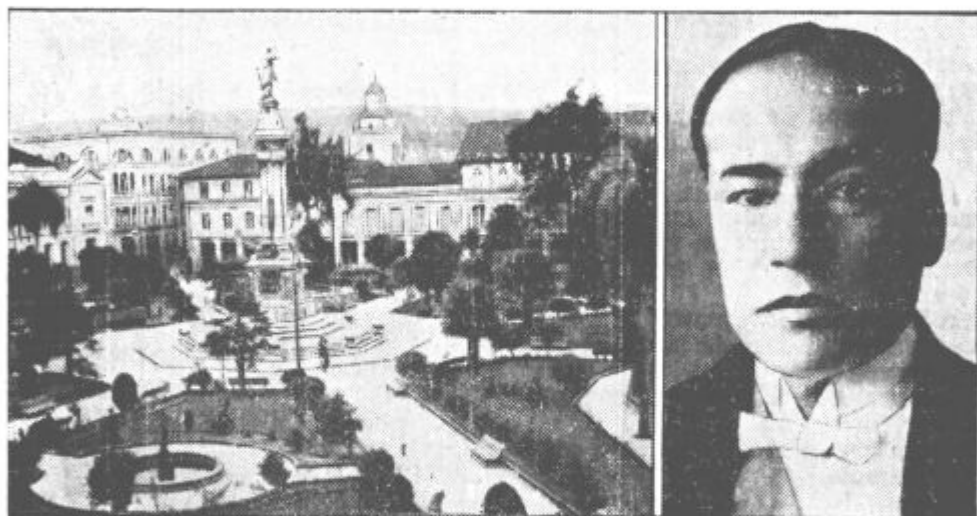
Clovek bi mislil, da bo v državi, kjer je tako blagostanje, vladal tudi mir in red, toda temu ni tako. Ze takoj po odhodu Bolivarja so se začeli nemiri in boji za vlado v državi, ki so trajali trideset let, dokler ni stopil na krmilo odločni predsednik Jose Maria de Acha. Ta je nekoliko pomiril notranje razprtije, vendar pri bujnem temperamentu južnjaškega ljudstva tudi on ni mogel doseči dolgotrajnejših uspehov. Nemiri in manjše vstaje so v Boliviji na dnevnom redu, odkar obstoji njena samostojnost. Tudi o letošnjem jubilejnem letu — 6. avg. je poteklo 100 let bolivijske neodvisnosti — so se strankarske strasti tako razbohotile, da je prišlo do oborožene vstaje proti predsedniku Silesu, čigar vlada je morala pred mesecem dni odstopiti in

napraviti mesto začasni vladi, ki so jo sestavili zmagoviti uporniki.

Kamen spotike je bil to pot pruski general Kundt, ki ga je bolivijska vlada že med svetovno vojno poklicala kot organizatorja bolivijske vojske. Kundt je svojo nalogo uspešno vršil, obenem pa je hotel podvreči vso državo vojaški vladi ter je bil zaradi tega pred par leti izgnan iz Bolivije. Ko pa so se novemu predsedniku dr. Hernandu Silesu postavili po robu njegovi politični nasprotniki in je izbruh revolucije preprečila samo grozeča vojna s Paragvajem, je tudi predsednik Siles posegel po Kundtovem sredstvu in ustanovil vojaško diktaturo, koje glavna opora je bila posadka glav-

osamljena, kajti vsi odličnejši vojaški poveljniki so bili na strani Galinda, na kar so po ogorčenih bojih prestopile tudi lapaške vladne čete v revolucionarni tabor. Predsednik Siles je odstopil, ves srd in jeza upornikov pa sta se prenesla na generala Kundta, ki se je sprva skrnil v nemškem poslaništvu, odkoder je kasneje preoblečen zbežal v inozemstvo. Uporniki so namreč odločno zahtevali izročitev Kundta, ki ga vsa bolivijska javnost smatra za pravega povzročitelja prejšnje strahovlade.

V Boliviji vlada sedaj mir in nadejati se je, da je država brez nemirov preživela svojo stoletnico, vendar poznavalci razmer trdijo, da ta mir ne bo dolgo tra-

*K stoletnici republike Ecuador
Plaza Independencia (Teg neodvisnosti) v Quitú, prestolnici Ecuadorja in
predsednik republike dr. Isidro Ayora*

nega mesta. Vendar pa je to sredstvo imelo le trenuten uspeh, zato je Siles poklical iz izgnanstva generala Kundta, ki se je vnovič lotil svojega posla za okrepitev vojaške diktature. Mož je s pravo prusko oholostjo začel odstavljati in upokojevati višje častnike bolivijske vojske, pri čemer je postopal tako žaljivo, da si je odtujil tudi lastne pristaše. Med vojsko samo je zrastle nezadovoljstvo in posadka v Oruru, središču rudarske industrije, je stopila na čelo protivladnega upora, ki pa je bil v glavnem naperjen proti pruskim metodam generala Kundta. Sredi maja je izbruhnila vstaja in general Blanco Galindo je vodil kakih 2000 upornikov proti glavnemu mestu La Pazu. Kundt in Siles sta bila močno

jen. Izgnanca predsednik Siles in general Kundt čakata na sosednjem ozemlju, kdaj se jima zopet ponudi prilika, da se vmešata v politične homatije. R. K.

Smrtna ura

Američan S. Frey je na podlagi mrliških listov dokazal, da umre največ ljudi med 6 uro zvečer in 6. uro zjutraj. Umrljivost je v večernih, nočnih in ranih jutranjih urah 1 in 7 desetih krat večja kakor čez dan in se popolnoma ujema s staro ljudsko vero: da ljudje mirjo najrajši ponoči. Značilno pa je, da se umrljivost sicer popolnoma enakomerno porazdeli na posamezne mesece in letne čase.

Michel Servanne

Smrt v mestu

(Nadaljevanje)

Nekoliko minut kasneje sem stopil v kemijsko delavnico profesorja Brenta.

Učenjak je planil pred me in me prijel za roke. Kar mi je hotel hkrati povedati, ga je davilo in dušilo, zato je kar jecljal:

»Prijatelj, prijatelj, kako sem srečen!« In ne da bi mi bil dalje tolmačil uganko, ki bi jo bil jaz iz srca rad do-dobra spoznal, mi je potem takoj zastrmel v oči in me zdajci skrbljivo vprašal:

»Saint-Bralles, ali ste gredoč koga srečali?«

Moj odgovor ga je pomiril. Ura je bila prerana, da bi bil naletel na kogar koli. Zgolj nejasna postava vrtnarja se mi je pokazala v somraku premladega svitanja, toda nisem se zmenil zanj.

»Niste nič opazili?« je tiščal Brent. »Tomaž, ta vrtnar, se vam ni zdel čuden?«

Vročica od radovednosti, ki me je prešinjala, mi ni dala, da bi ga bil pozorno motril.

»Potakem niste videli te nenavadne negibnosti?«

»Kaj hočete reči?« sem rezko prestrigel besedo.

»Saint-Bralles, videli boste takšen macchiavelski prizor, da še nikoli takega ... Pojdite z menoj!«

Odvedel me je iz laboratorija, zaprt in zapet v svoj obični molk. Kaj sem mislil v teh prvih trenutkih? Blazna dogodivščina je zabrisala spomin na te hipe. Kajpak sem bil globoko presunjen, pretresalo me je vzhičenje, ki se je rodilo iz cele vrste divnih dejstev. Ali sem sploh kaj reagiral? Sem se li domislil študentovskih dovtipov, ki so Brenta prikazovali kot kaligarskega norca, kot neobičen in opasen stvar?

Prenagljeno veriženje dogodkov, šibka sprejemljivost, v kateri sem bil, mi je onemogočila misliti na to, da bi bil vpraševal prvi po razlagi, katere bi bil moral zahtevati: odkod moj neugodni počutek.

Dospela sva v osamelo dvorišče. Zarja je bila sicer napočila, vendar nihče si še ni upal po hodnikih, skozi katere sva bila pravkar prihitela, ali

spustiti se na jutranjo šetnjo po dvoriščih, ki sva jih zrla pred seboj.

Koračila sva mimo skupine stavb in se znašla na velikem šetališču, ki se razteza vzdolž univerzitetnega pročelja.

Ko sva jo mahala pod zadnjim stebrenikom, sva zapazila naposled nekoga pred seboj.

Bil je visokošolec, ki se je po vsej priliki vračal s kake nočne pustolovščine. Profesor Brent me je krepko prijel za roko. Ustavil sem se kakor on. Mahoma sem debelo pogledal, ostolbenel od osuplosti, in buljil v človeka, ki je bil pred menoj.

Prihajal je proti nama ali bolje rečeno, zdelo se je, kakor da je namenjen proti nama, kajti nekaj sekund, odkar sem ga meril z očmi, je bil v istini negiben.

Suhoparen nasmeh, in Brentu se je obraz nagubančil v kratko hudičevsko radost.

Kaj naj pomeni vse to?

Kdo je ta nenavadni Brent? Ali bom svedok, morebiti sokrivec grozanskega in vražjega eksperimenta? Katera ne-

znanska sila bi mogla zadrževati toli plodnega in učenega duha, če bi se na mah izprevrgel v zlotvora? propastnika? hudodelca?

Pa ta človek, neznanec pred menoj, ki se niti za spoznavanje ni zganil?

»Alain Saint-Brailles, krotite to vrvene raznih misli, ki vam utegne vzbuditi čustev, meni nepoznanih.

Glejte mirno, neustrašno, nobena nevarnost vam ne grozi. Zvedeti morate, a poprej morate videti, nego vam jaz stvar razkrijem ...»

Osenjen z odločnostjo tega moža, mogoče tudi z vedoželjnostjo sem krotko stopal za njim.

Čemu naj iščem krepih izrazov, da naslikam presunljivi prizor, ki mi ga je bilo dano videti na pragu vseučiliščnih vrat? Bi se li najsilovitejše besede mogle postaviti v službo temu mamilnemu slepilnemu prividu?

Tisti, ki niso videli, ki niso mogli tega videti, morejo li navzlic moji pripovedi, sodoživeti tesnobni dojem, to nerazločljivo mešanico neurejenih, blaznih čustev, ki so prešinjale mene, edino pričo te blodne prigode!

Ali naj se sploh osmelim in dam citati te spomine komu drugemu, mar ne bi rajši ohranil sam zase to nepopisno skrivnost, pri kateri bi mi že zgolj poskus priobčevanja utegnil nakopati sočutno preziranje, kakršnega je deležen samo norec?

In vendar, to je gola resnica, nedoumna stvar se bivala pred menoj, videl sem jo; da ni Brent umrl, bi lahko pričal o njej z menoj vred! ...

Pred nama ni bilo nobenega izmišljenega privida, to niso bile hude sanje ali blodne videnice; vse točne podrobnosti so mi razodevale, da je moje bitje pri popolni zavesti. Mesto je bilo tu: Calmford, idealno široke ulice držke k središču v svoji strašno geometrični simetriji. Moj prvi pogled mi ni mogel razodeti nič neobičajnega. Navzlic rani uri: vozovi, počestna železnica, ljudje.

Vendar časek je zadoščal, da se mi je vrnil muhast dvom; še nekaj sekund — in dvom prvega hipa se je preobrazil v kruto gotovost.

Ti vozovi, ti ljudje, ta drobci življenja, ki se je prebudilo ob rojstvu novega dne, ta betvica žitja je bila negibna. Ti ljudje so bili tudi vsi nepremični. Ta mrvica življenja je močno sličila nepričakovani

smrti, ki je bila presenetila stvore in stvari v njihovem kretanju ter jih ohranila otrple v stanju njihovega življenja.

Čvrsto sem si pomencal oči ter se osvedočil, da me ni obšla slabovidnost. Docela jasno sem razločeval Brenta, ki se je kretal poleg mene.

Potreba po oddelovanju, morda tudi skrajna napetost, v kateri sem bil, me je navdala z blodljivo željo, da bi se zakadil na učenjaka, čigar nepriznana odgovornost sem čutil v popolnem obsegu.

Zurila sva se. Želja, da bi dal vsem tem ljudem zadostilo za ta neznani fenomen, se je bila umaknila žeji po večjem poznavanju, po še večjih učinkih.

... Ta hoja, med katero sva se morala večkrat obrniti ob ljudi okamele v živem obnašanju... v zadnji krajaji pred ono stvarjo! ...

Začutil sem, da mi je mrzel znoj obličil čelo in mi oledenil obličje.

Duh mi je bil top, blazen, vse se mi je vrtničilo ...

Najina šetnja se je nadaljevala, a da se nisem zavedal napravljenega pota, poteklih trenutkov.

Prava pravcata togost mi je jemala vse zmožnosti. Čutil sem se podjarmljen pod grozljiv prizor, med katerim sem se sukal.

Bolestna, okrutna želja, ki se ni dala uresničiti.

Bežati od teh senčnih podob, zakrknjenih v svoji negibnosti! Uiti temu sanjarskemu, toda nepremičnemu pohodu, ki me obdaja ob slednjem koraku in se mi zdi kakor dirindaj prikazni, zadbivših iznenada istinit lik živih ljudi!

Brent me je brez dvoma opazoval, kajti spričo avtomatičnosti, s katero sem hodil z njim, me je pograbil za ramo ter me obrnil v novo ulico. Da me ni okrenil, bi se bil jaz s čelom udaril ob nekoga, ki je ždel v istem položaju kakor vsi drugi.

Obstal sem razkoračen pred njim.

To je bil popolen lik vrlega moža, čigar skrbna oprava in razumni obraz sta vzbudili mojo pozornost.

Katere misli so me dovedle do tega, da sem se mu tolikanj približal? Brezobzirno sem ga pograbil za roko.

S priprtimi očmi sem v tesnobi strmел vanj. Ali se bo slednjič otresel te negibnosti, ki sem jo gledal z bolestjo? Ali se ne bom naposled iztrgal trinoštvu smešnih sanj?

Ne! pod pritiskom moje roke se je njegova roka umaknila. Možak ni nič občutil, kakor se je zdelo, noben drget ni izpreletel njegovega mrliškega stasa.

In vsi, vsi tisti, ki so se mi pojavili v tem okraju Calmforda, kamor sva pravkar dospela, po teh živahnih ulicah, ki drže bodisi v središče nočnih zabav ali pa na šumne železniške postaje, vsi so štrleli pred menoj nalik temu grozljivemu prividu!

»Alain, razumem vašo prepast; brzdajte se, za vraga!«

Pretvoril sem se v samogib, nezmožen odbojno delovati. Brent je za gotovo to vedel. Okoristil se je s tem in kramljal podrobneje z menoj.

»Saint-Bralles, to ni nič drugega kakor strahovit poskus!«

»Smrt, smrt,« sem nezavestno ponavljal. »smrt v mestu: poskus?«

»Za Boga milega, pomirite se, čujte me. Smrti ni. Ne, vam pravim, smrti ni!«

Stal je čisto poleg mene, zmeden radi nepričakovanega učinka, ki ga je sprožil v meni pogled na to, kar je on toč hladnokrvno nazival »poskus«. Svoja usta je približal mojemu ušesu in na glas govoril, kakor da sem udarjen z gluhoti.

»Saint-Bralles! Ta negibljivost, ki sem jo zaželel, izvršil, zaukazal jaz, je posledica raziskav, ki so dale posla vse moje žive dni. Domislite se! Oživite svoj spomin: ta obrazec, te bele črke na črni ploči, posiveli od krednega prahu: N. O. Bt, Nitroksid Brentena! Ta

brenten, kateremu ste se še včeraj posmehovali, to preprosto telo, ki ga ni mogoče osamiti in na čigar veliki pomen sem vam namigoval, ne da bi vam bil tedaj že kaj priznal!«

Govoril mi je na dolgo, našteval kombinacije, me spomnil števil, ali vse je zame padalo v neko medlost, ki je ni bilo premagati.

In potem čemu razgrinjati tajne teh formul: istina? Ali se ne bi reklo, spravljati med ljudi nad vse nevarno razodetje in ali ni boljše, da jih pokopljem na veke na dno svojih spominov?

Sicer pa, ali bi mogel dovolj jasno oživiti besede, ki jih je Brent urno zveketal upiraje oči v tla, in ako bi se sam lotil v laboratoriju teh toli zamotanih študijev, bi li mogel vnovič najti, kar je ušlo njegovemu oglušelemu ušesu?

Vse, česar se spominjam zadosti jasno, je to, da ta »brenten« z nezatno količino nasiti ozračje s svojo proslulo sestavo N. O. Bt; njen čudežni učinek sem ugotovil na svoje oči.

»Ta nitroksid,« mi je odgovoril ob danem trenutku učeni profesor, »anestezira, obrežcuti svojevrstne funkcije voljnih (volitivnih) središč, obenem pa onesposobi živčevje za vsako gibanje.

Tako je nasičeno ozračje učinkovalo le na premikanje ljudi, na njih željo po kretanju!

»Ali ta bitja mislijo, ali poznajo svoj položaj?« sem se obrnil na Brenta s pritajenim glasom. »Se li čutijo ujetnike neke moči, ki je ne pojmujejo, in ali morejo te osebe čutiti v sebi odpor, ki jih utegne dovesti v blaznost? Kakšne strahovite in nerazložljive muke trpe ti ljudje, katerih možgani so zaprti v smrtno zadet gmoten ovoj!«

»Ne«, je povzel Brent, »nič ne mislijo, ne zavedajo se svojega položaja. Svoje življenje nadaljujejo v povsem umetni mrtvici!«

»Pa midva?«

»Ali si niste s svojim ubodom vbrzgali po lasovitosti svojega krvnega odtočila neznane vam snovi, ki vam omogoča slutiti osvoboditev, ki jo uživata! Ta brani vaše možgane, vaše živce, proti učinkom brentenskega nitroksida.

»Kadar se mi zahoče,« je nadaljeval, »povrnem temu mestu: življenje, ali bolj natanko: očitovanje življenja. Lahko si mislite, prijatelj, da nisem izzval tolikega prevrata, ne da bi bil poskrbel za najdubo dovolj krepkega oddelovanja, da uničim strahotne učinke.«

»Torej«, sem vprašal malce potojažen in pridobljen po grozotnem problemu, ki sem ga pojnil le napol, »torej, mojster, kadar vrnete resnično življenje, ne bo nihče, popolnoma nihče slutil izrednega prikazka, ki ga opazujeva?«

»Nihče.«

Zopet sva obmolknila. Spričo mnogoterih in osupljivih uporab, ki nama bi jih utegnila senzacionalna iznajdba staviti pred oči, sva se zatekla v zamišljeno molčečnost.

Se nekaj korakov in prispela sva na razgledišče, ki ga zaslediš v Bleptom Roadu na križpotju Smartridge Avenue.

Ali si je možno misliti tolikšno mesto kot Calmford, s 120.000 prebivalcev, pogreznjeno v bajno mrtvičenost?

Te točke, ostolbenele, otrple, porazdeljene po ulicah, kamor je pač mulhavost usode koga prignala, točke delovnih posameznikov, ki so jih predstavljale!

Bliže naju avtomobil, pri katerem dobro razločiva vsak avtomatizem; voznik je ustavil gonilo, preden je zaspal.

In vsa ta druga vozila, ki jih je njih voditelji ustavil v nekaterih minutah neopredeljivega negodovanja, ki sem jih preživel tudi jaz.

Vtisk iz filma, predstavljaajočega vrvež v mestu, pri katerem se je neki pogled zaustavil v projekcijskem aparatu.

So li učinkovale razlage mojega učnega tovariša? Zazdelo se mi je, da sem se privadil temu ogledovanju. Brent se mi ni zdel več ko zli duh. Točni podatki o njegovih raziskavah so me spominili podrobnih študij, napornega bdenja, in v profesorju nisem več videl pošasti.

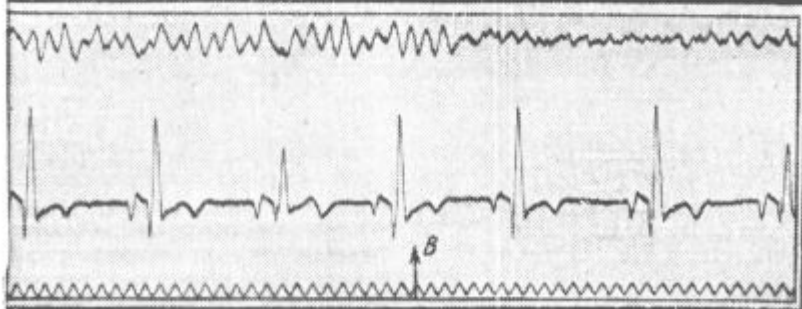
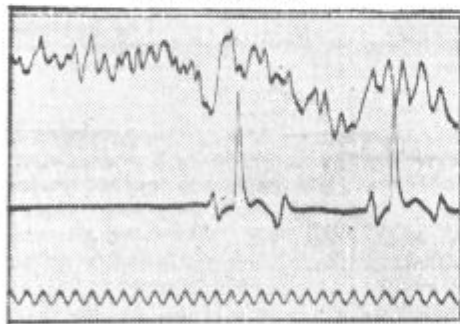
Izumek me je uničil, čutil sem se poraženega in čisto drugačno občutje se mi je porajalo v duhu.

Občutek varnosti, ki se mi je vračal, je izzval rastoče občudovanje za znanstveno vrednost te kemične izumitve.

Uspelo mi je celo, da mi je godila učenjakova vedrina.

(Dalje)

Elektrika beleži delovanje možganov

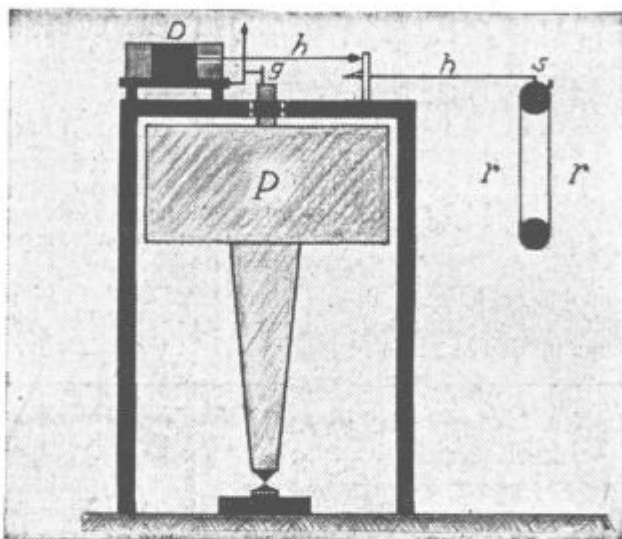
Prof. na univerzi v Jeni, znani raziskovalec možganov, dr. H. Berger, je sestavil aparat, ki beleži s pomočjo električnega toka delovanje možganov v obliki krivulje, kakršno vidimo na sliki. Zgoraj: »pisava« živalskih možganov, spodaj: človeškega uma. Desno zgoraj: slika izumitelja

== Kaj čaka Evropo? ==

Občutljivi seismografi, ki na vseh koncih in krajih zemeljske oble beležijo potrese, kažejo, da je zemlja zadnjih 50 let nenavadno nemirna. Katastrofalni potresi so se v tem času tako pomnožili, da povzročajo upravičeno vznemirjenje. Zadnjih 10 let pa kaže naša zemlja še posebno izrazito

Evropa — pravi ta teorija — se bliža potresni in morski katastrofi, ki jo moramo pričakovati že v naslednjih letih in v kateri se bo potopila vsa Angleška in veliki odseki severnonemške, belgijske in francoske obale.

Avtorji te teorije so prorokovali prve začetke katastrofe v letih 1927. in 1928.

Seismograf, aparat za beleženje potresov

Aparat sestoji v glavnem iz nihalne gmote — težkega kovinskega telesa P, ki počiva na v vseh smereh gibljivi konici in ki ga drži v močnem stojalu pritrjeno pero g v pokončnem položaju. Ako zadenejo aparat potresni valovi, se zagiblje stojalo z vsem na njem pritrjenim vzvodjem, dočim težka kovinska gmeta zaradi velike vztrajnosti ne more slediti sunkom. Zaradi tega nastajajo med stojalom in kovinskim telesom periodično se ponavljajoče razdalje, ki se s pomočjo vzvodov h prenesejo na pisalo s, ki riše na gibljivem papirnatem traku r značilne krivulje tresljajev. Dušilo G pa skrbi za umirjevanje vzvodov.

seismično aktivnost, ki se je začela s silnim japonskim potresom 1923.

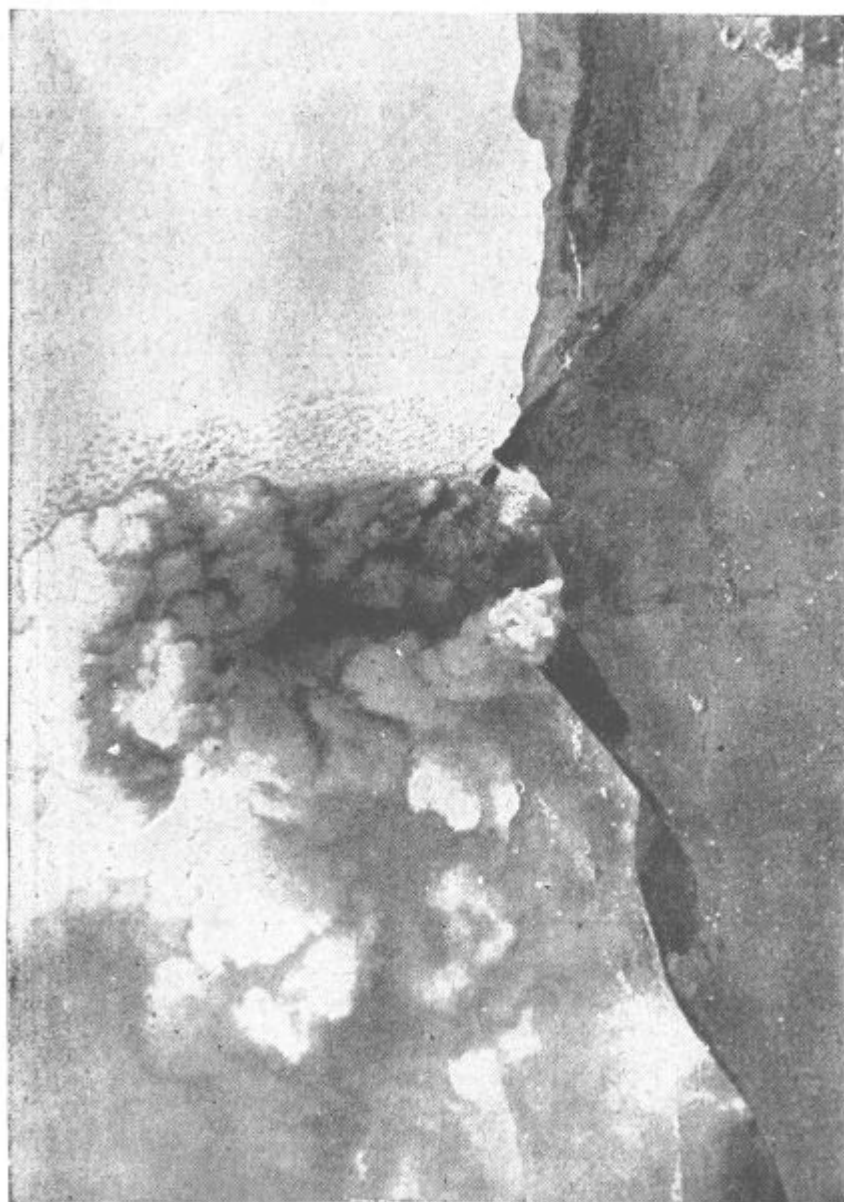
Potrese zadnje dobe je nemogoče pripisovati enemu samemu potresnemu ognjišču. Pravilneje je govoriti o nekakšnih potresnih valovih, ki se širijo v določenih smereh po vsej zemeljski površini. Naš planet je iznova v stadiu potenciranega nemira, ki so ga francoski geologi že pred leti napovedovali v svoji teoriji. Ta teorija navaja celo vrsto znakov, ki obetajo v najbližjem času ogromno potresno katastrofo in sicer v Evropi. Struktura Atlantskega oceana se je zadnja desetletja baje tako nevarno predrugačila, da se je Evropi bati najslabših posledic.

kar se je v neki meri tudi uresničilo. Dejanski so se ta čas pojavili potresi celo v deželah, ki so jim podzemeljske sile doslej popolnoma prizanesle. Marca 1928 je bil v delu Srednje Evrope potres, ki ga niso čutili samo južno od Alp, marveč celo na Koroškem in v Pragi, kar je dokaj nenavaden pojav. Vzrok tega potresa so bili tektonski premiki, ki so običajni v vseh gorskih prelomlinah terciarnega, tedaj precej mladega izvora.

Gorske prelomline so v potresnem oziru ozemlja najmanjše odpornosti. Kakor znano, so najvišja gorovja na svetu še vedno v stadiu nastajanja. Gorotvorne sile so nenehoma na delu, ker se ze-

meljska skorja zaradi ohlajanja še vedno krči in guba. Večina evropskih pogorij tvori enotni sistem, ker pripadajo vsa isti geološki razpoki, ki se vleče od Pireneja preko Alp (z odcepom na Apenine in Balkan), Karpatov, Krima in Kavkaza

točki te ogromne geološke razpoke sproži kaka napetina in že so prizadeti vsi kraji vzdolž nje, čeprav s tem ni rečeno, da mora priti baš do katastrofe. Ruski geologi so baje ugotovili slične razpoke tudi med Afriko in Avstralijo ter druge, ki

Mogočen prizor med zadnjim izbruhom Vezava

na Hindukuš, Himalajo in sibirsko gorovje, kjer se cepi: proti severu na Kamčatko in Kurile, proti jugu pa na Korejo, Japonsko in dalje preko Formose na Sundaške otoke (priča: ognjenik Krakatau). Zadostuje, da se v katerikoli

se raztezajo od severa proti Aziji in Evropi. Vse te razpoke ne obetajo nič dobrega in bog ve, če zadnji napoljski potres ni bil zlohotni sel strašnih potresnih katastrof, ki se nam obetajo,

Joseph Kessel

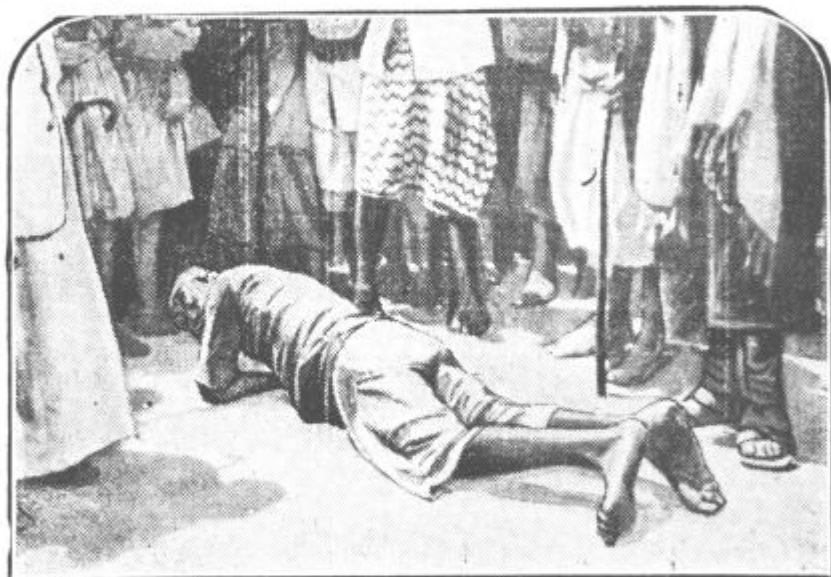
Bičan do smrti

Gostija, ki smo jo priredili divjakom, in večer pod ogromnim figovim drevesom sta nas popolnoma preverila. Kar smo samo slutili in ugibali, se je pokazalo v jasni luči navzlic budnosti negusa, navzočnosti evropskih poslaništev v prestolnici in v hararski provinci. V Abesiniji vlada suženjstvo v absolutni obliki. Ljudje, sicer primitivni in rudimentarni, toda ljudje, služijo drugim kakor živina in blago.

Pravic nimajo, pač pa morajo izvrševati vsa dela in vse dolžnosti. Gospodarji jim dajejo le hrano po svoji mili volji.

otroški dobi, bi morali romati mesece in mesece, preden bi našli kraj svoje mladosti. Morali bi prepotovati divje, pustini podobne kraje, v kakršne si upa le dobro pripravljena ekspedicija.

Vsak v Etiopiji ve, da moški in ženske z zamorskim obrazom niso svobodni. Smejo se pač prosto gibati po mestnih ulicah ali v vaški okolici — če so znani njih gospodarji. V trenutku, ko opazijo sužnja brez gospodarja, ga ustavijo in začno izpraševati. Če zamorec pove ime svojega gospoda, ga neusmiljeno odženejo k njemu; če pa reče, da je prost, postane plen tistega, ki ga je zasačil.

Nalagajo jim najstrašnejše kazni, ki jih določa zakonik, nikjer pisan, pač pa odvisen od njih razpoloženja. Sužnji so ne smejo ženiti in močiti, njih otroci niso njih deca.

Zoper te razmere ni ugovora. Primitivna abesinska sodišča ne sprejemajo pritožb sužnjev. Tih dogovor med sodniki, ki sami razpolagajo s človeškim mesom, in drugimi gospodarji jemlje nedavno proglašeni odpravi suženjstva vso učinkovitost.

Zadnje obrambno sredstvo sužnjev pobeg, je onemogočen. Večina njih, ki so jih že v nežnih otroških letih uplenili, se ne spominja več rojstnega kraja. Drugi, čijih spomin je ohranil jasnejše slike o

Primeri se, da njegov novi gospodar z njim boljše ravna kakor prejšnji. Če je tako, so tisočere opasnosti, katerim se je izpostavil kot suženj, relativno izboljšale njegovo usodo. V nasprotnem primeru je postavil svoje življenje na kocko in si je sam volil žalostnejšo usodo, kakor jo je bil deležen poprej.

To so dejstva, s katerimi sem se seznanil v kratkih dneh bivanja v Hararju in Haraoueu. In vse to se godi jedva dan hoda od železnice, ki veže Addis Abebo z Džibutijem. Ta železnica je edina prometna žila civilizacije v tej ogromni deželi.

Lahko si torej predstavljamo, kakšen je položaj sužnjev na trgih države v po-

krajinah, ki so podvržene neizprosno grozovitim poglavarjem plemen, v Godjamu, kjer vlada Raz Ailu, na mejah Sudana, kjer smatrajo prešerni vojaki celokupno prebivalstvo za svojo last. V teh pokrajinah so na razpolago mogočnikom, zmagevitim vojščakom milijoni in milijoni sužnjev. Tam kažejo ekspedicijam pot trupla sužnjev, umrlih od lakote. Treba je upoštevati oddaljenost in osamljenost teh krajev. V teh goratih pokrajinah se razvijajo dogodki s polzevo počasnostjo. Celo v Hararju, kjer poznajo telefon in brzojav, kjer govore dostojanstveniki francoski jezik (za kar gre vsakakor hvala misionarjem) nisem opazil v razgovorih z domačini na obličju nikoli sledu odvratnosti ali nesoglasnosti, kadar smo govorili o suženjstvu.

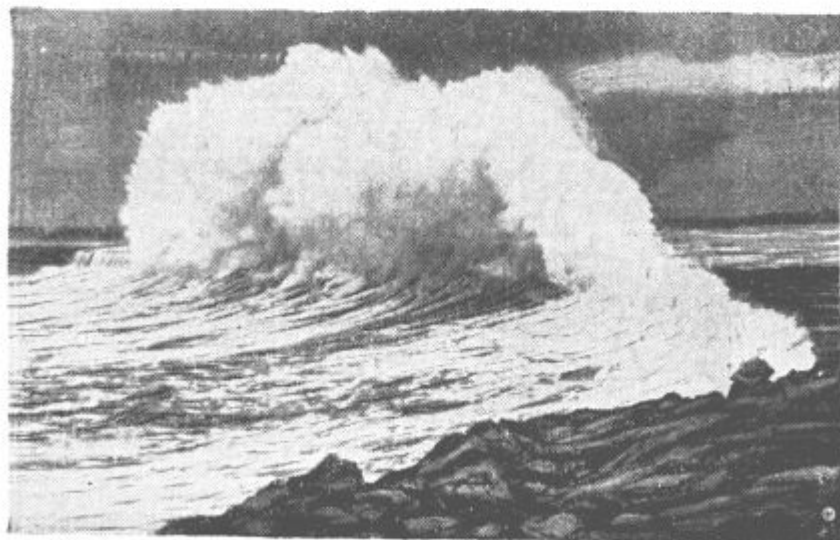
Neki dan smo bili povabljeni na večerjo k sinu nekega dedžasa, ki se je bojeval z uporniki v Tigresu. Mladega moža so vzgojili francoski duhovniki. Obvladuje izvrstno francoščino in se je očitno trudil, da bi nam izkazal vse časti. Pojedino so servirali na evropski način. Po obedu smo odšli v nekakšen sprejemni salon, ki je imel izhod na dvorišče. Ker se v Hararju dvorišča dotikajo, smo slišali iz dvorišča na desni strani hiše na-

šega gostitelja, neartikulirane tožbe, ki so plavale pod nočno nebo. Glasovi so bili tako ječeči, da sem v začetku mislil na ječanje speče živali, dokler ni sozazvenelo tresoče, otroško vzdihovanje, ki je trgalo srce. Cloveški glas. Mladi Abesinec je nabral čelo v gube in je dal svojim ljudem povelje. Eden izmed njih se je odstranil. Slišali smo nato še nekaj rahlih vzdihov, preklinjanje in udarce. Potem je bilo vse tiho.

Naš gostitelj se je opravičeval: »Prosim vas, da mi to motnjo oprostite. Moj sosed ima neugnanega mladega sužnja, ki mu je včeraj spil steklenico »tetča« ostro žgano pijačo. Zato ga je dal sosed privezati in pretepsti.«

Naslednjega večera se nisem mogel premagati in sem šel mimo tega dvorišča. Zopet sem slišal jadikovanje. Drugi dan nisem slišal ničesar. Neki boy mi je povedal, da suženj ni mogel več vzdržati udarcev z bičem. Pokopali so ga na dvorišču.

Po tej prigodi ni bilo zame v Hararju in v vsej Etiopiji nič novega. Ko smo zbrali vse važne podatke o trgovini s sužnji v Abesiniji, je bilo treba odpotovati iz negusove dežele.

Velikanski val, tako zvana »potresna plima«, ki običajno sledi potresnim sunkom v obmorskih krajih

(K članku »Kaj čaka Evropo?« str. 190.)

Mojstrsko delo

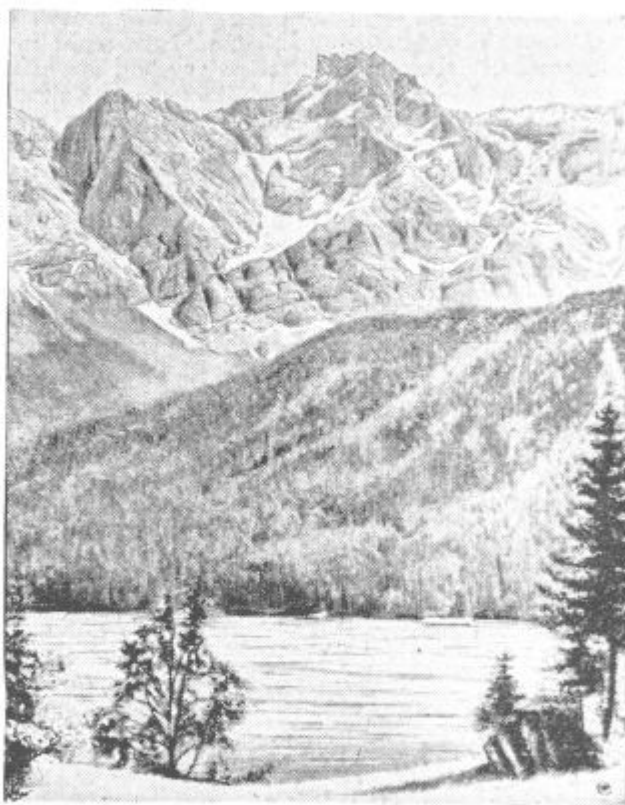
železniške tehnike

Železnica na Zugspitze

V juliju je bila izročena prometu gorska železnica, ki vodi pod vrh najvišje nemške gore Zugspitze na Bavarskem. Železnica pomeni v svoji zasnovi in izvedbi mojstrovino tehnike, ki ima le malo primerov na svetu.

Načrt te železnice je že precej starega datuma, ker se je potreba po njej zaradi naglo naraščajočega tujskega prometa v

dolgo projektirane gorske proge na nemškem ozemlju, ne glede na vprašanje rentabilnosti, ki je vsekako malo dvomljivo, ako držita kar dve železnici na en hrib. Razlika med obema progama je samo ta, da so Avstrijci zgradili vzpenjačo, tedaj žično železnico, Nemci pa pravo gorsko železnico, po kateri vozijo električni vlaki. (Glej sliko na platnicah!)

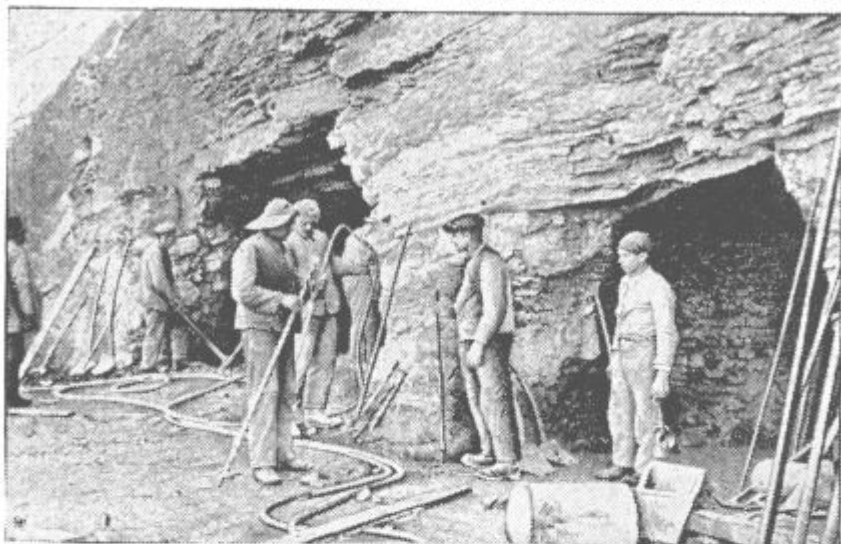
*Pogled na Eibsee, kjer so pretvarjalne postaje za dobavo električnega toka.
V. ozadju Zugspitze*

Alpah pokazala že pred več desetletji. Z zgradbo pa so odlašali, dokler ni sosednja Avstrija (Zugspitze je namreč na meji med obema državama) začela 1924. kar na nagloma graditi na goro vzpenjačo po svojem ozemlju. To je podžgalo Bavarce, da so se odločili za zgradbo

Železnico z nemške strani so začeli graditi pred dvema letoma, tako da je bila končana v naravnost rekordnem času. Proga na Zugspitze se odcepi od državne železnice na znani turistovski postaji Garmisch-Partenkirchen, odkoder sledi še nekaj časa glavni progji

proti zapadu, dokler je slednjič ne premosti na viaduktu in ne zavije vkreber. Po slikovitem gorskem terenu se vije in vzpenja po mostovih in skozi predore do postaje Grainau-Badersee, kjer odklopijo

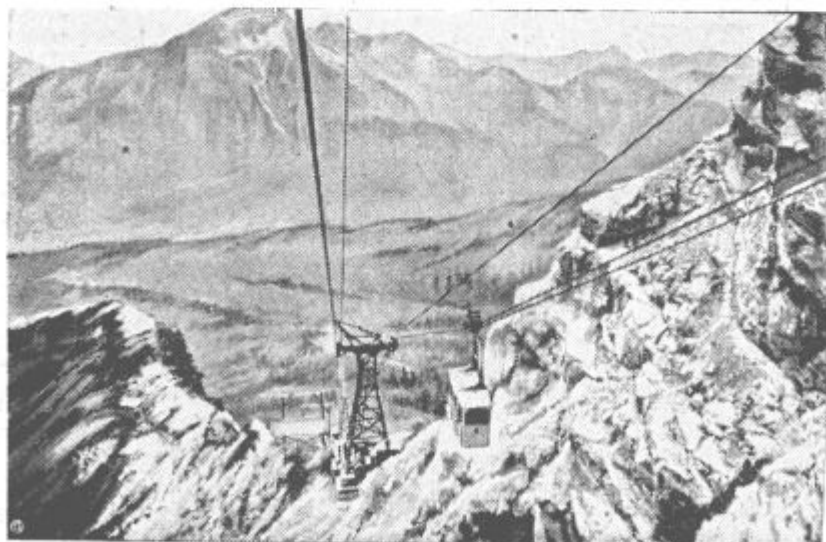
po katerem se zavrta skozi gorski masiv, popolnoma zavarovana pred zameti in plazovi do Plattfernerja, kjer pride 300 m pod vrhom spet na beli dan. Tu je za sedaj tudi zaključna postaja. Platt-

Pogled na eno izmed »oken«, skozi katera so od strani vrtali v glavni predor, ki se končuje 300 m pod vrhom 2964 m visoke Zugspitze

navadne adhezijske lokomotive in vprežejo pred vozove stroje na zobata kolesa, zakaj proga je od tod naprej deloma zelo strma. Zobata proga ima ponekod do 25 odstotkov strmeča, a teče do višine 1650 metrov v pretežnem delu še na planem. V tej višini pa se spusti v skoro 4 in pol kilometra dolg predor,

ferner je s 6 kvadratnimi kilometri površine največje nemško snežišče, kjer se lahko smuča prav do vročega poletja. Tukaj grade sedaj tudi velik gorski hotel, kjer bo našlo zavetišča 600 ljudi. Od snežišča do vrha Zugspitze je treba zaenkrat še plezati. Do novembra pa bo speljana na vrh tudi že žična železnica.

Vzpenjača, ki vodi na vrh Zugspitze z avstrijske strani

Cela proga je dolga 19 km in premapa v celem višino 2241 m. Vožnja do vrha traja pičli dve uri in velja za osebo 245, v obe smeri pa 364 dinarjev. (Na avstrijski vzpenjači se plača tja in nazaj le 140 dinarjev.)

Vlaki so sestavljeni iz 4 do 6 voz, ki imajo vsak po 40 sedežev III. in 20. sedežev II. razreda, tako da lahko prepelejo na vrh vsako uro do 720 potnikov. Brzina znaša na dolinski progi 40, na zobati železnici pa 9 km na uro. Pri osnutku voz in lokomotiv se je polagala posebna pažnja na zavore in njih mehanizem, ker je od letih v prvi vrsti odvisna varnost vožnje. Dolinske lokomotive imajo vsaka po eno električno zavoro na kratki stik, zavoro na vakuum in ročno zavoro. Zadnji dve sta tudi pri vsakem vozu in delujeta vrhu tega še na posebno zavoro zobato kolo na zadnji osi, ki pa lahko prime samo med vožnjo nizdol. Lokomotive na zobata kolesa pa imajo vsaka po štiri samostojno delujoče zavoro in sicer poleg omenjenih treh še zavoro na sredobežno silo, ki prime avtomatično, čim prekorači vlak dopustno brzino.

Železnico z vsemi pritiklinami in voznim parkom je zgradil železniški odde-

lek nemške splošno električne družbe. Za pogon lokomotiv potrebno električno energijo dobavljajo elektrarne na reki Izari in sicer v obliki vrtilnega toka z napetostjo 8500 voltov. Na postaji Eibsee se vrtilni tok pretvori v živosrebrnih usmerjevalcih v enakomerni tok 1650 voltov, s katerim se neposredno napajajo lokomotive. Za začetek so dali v promet 8 zobatih in 4 dolinske lokomotive ter 15 voz.

Kakor rečeno, pomeni železnica na Zugspitze tehniško delo prvega reda že zaradi tega, ker je bila dograjena v dveh letih, čeprav so spriču velikanskih ovir računali na najmanj 4 leta. Za dovoz gradbenega materiala je bilo treba zgraditi posebno pomožno žično železnico. Glavni predor pod vrhom so vrtali kar s 4 strani hkratno, kar je znatno skrajšalo gradbeno dobo. V ta namen so načeli od strani pomožne rove, nekakšna okna, iz katerih so potem vrtali v smeri glavnega predora. Poleg najmodernejših strojev je bilo pri gradnji zaposlenih večsi do 1400 delavcev, navzlic temu pa je zahtevalo nevarno podjetje vsega skupaj le 8 smrtnih žrtev, kar je jako malo v primeri s številom ponesrečencev, ki so jih večsi zahtevale slične zgradbe.

Janko Kač

Umetna gojitev smrčkov

Kdo ne pozna in ne čišla izborne jedilne gobe smrčka ali mavraha (*morchella conica*), ki raste po peščenih tleh, da bi ga lahko umetno gojili kakor gojijo šampinjone, pa gotovo še niste slišali. Znano pa vam je nemara, da tiči sem za nov gobji zarod v vdobinah klobuka gobe. Za prosto oko nevidne spore (seme) ležijo v plasti klobuka, ki jih otreša pri smrčku le na podražljaj toplote. Ko smo to dognali, nadomestimo solnce pri rastočem smrčku kaj lahko pri odtrganih smrčkih s tem, da jih potopimo v toplo vodo in dobimo tako v vodi naplavljene spore. Voda pa ne sme biti toplejša kakor 45 stopinj C.

Smrčkove klobuke razrežemo na tanke rezine in jih polivamo na rešeto razprostrte pet minut z vodo, ki ji z dolivanjem vroče obdržimo stalno toploto 45 stopinj C. To polivanje ponovimo zaporedoma dva do trikrat v

presledkih petih minut. Vodo, ki ima spore, uporabimo za gobji nasad. To delo napravimo najbolje pri oblačnem deževnem vremenu. Za nasad priredimo v senčnem kotu vrta gredo bogato humusa in peska. Za gnojenje vzamemo dobro kompostnico ali dobro preperel kravji ali konjski gnoj. Gnojna plast se le plitvo podkoplje, čez njo pa damo tanko plast kompostnice. Da preskrbimo smrčke s potrebno soljo, potresamo pred dežjem po gredi lesnega pepela (najbolji je jelšev ali hrastov). Da se greda ne zapleveli jo potrosimo s smrekovimi iglami ali zdrobljenim čreslom, ki ga pustimo ležati vse do pomladi. Le pri suhem vremenu zalivamo z mlačno vodo. Če smo dobro delali, lahko računamo na pomlad na bogat pridelek smrčkov v domačem vrtu, ki nam bo nudil tečen in okusen priboljšek k naši hrani.

Urejuje Ivan Podržaj. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.